

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Osud člověka v dějinách
Ladislav Karel Feierabend

Martin Havránek

Plzeň 2018

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce
Osud člověka v dějinách
Ladislav Karel Feierabend

Martin Havránek

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červenec 2018

.....

Poděkování

Touto cestou bych chtěl poděkovat vedoucímu vlastní práce doc. PhDr. Lukáši Novotnému, Ph.D., za udílené rady a výpomoc během zpracování bakalářské práce.

Obsah

Obsah	5
Úvod	6
1. Vstup do vlády.....	8
1.1. Po Mnichovu.....	8
1.2. Vstup do Beranovy vlády	11
1.3. Protektorát.....	13
1.4. Kontakt s gestapem.....	14
2. Ve vládě Protektorátu	17
2.1. Setrvání	17
2.1. Politické ústředí	19
2.2. Vyzrazení organizace.....	23
2.3. Život v exilu.....	26
3. Členem exilové vlády	28
3.1. Přednášková činnost	28
3.2. Zprávy z domova	30
3.3. Výroba bankovek.....	33
4. Pod vládou národní fronty	38
4.1. Volby	38
4.2. Druhý útěk	39
Závěr	42
Seznam použitých zkratek	44
Bibliografie	45
Resumé.....	48
Přílohová část	49

Úvod

Ladislav Karel Feierabend není v dnešní době tolik známým politikem své doby. Když jsem se dočítal o jeho životě, přišlo mi vhodné zpracovat podrobněji jeho portrét v období druhé světové války. Důvodem byl i rovněž můj bližší zájem o zkoumání dějin, konkrétně válečného období. Výraznou pomoc při rozhodování hrál i fakt, že Feierabend po dlouhá léta byl vlastníkem zámku v Mirošově, který se nachází nedaleko mého bydliště.

Cílem bakalářské práce na téma Ladislav Karel Feierabend - Osud člověka v dějinách je zejména zpracování období mezi lety 1938–1948. Jedná se o bezpochyby nejzajímavější ve Feierabendově životě i činnosti. Zastával post ministra zemědělství ve vládách Jana Syrového, Rudolfa Berana i Aloise Eliáše. Po nuceném útěku z Protektorátu byl členem exilové vlády v Londýně. Po konci války a jeho návratu zůstal nadále politicky činným, avšak po komunistickém převratu byl nucen v únoru 1948 podruhé opustit svojí vlast.

Budu se snažit odpovědět na otázky, jak se Feierabend dostal do vrcholné politiky na post ministra zemědělství? Jak se mu podařilo utéct z vlasti před nacisty? Jaká byla jeho činnost v Benešově exilové vládě? Jakou měrou se podílel na výrobě nových bankovek? Jaký byl Feierabendův poválečný osud? V neposlední řadě bych chtěl téma přiblížit těm, kteří nevědí tolik o Feierabendově životě.

Mezi hlavní zdroj bezpochyby patří trojdílné memoáry Ladislava Karla Feierabenda, nesoucí název *Politické vzpomínky*. Jednají o událostech 30. a 40. let dvacátého století, kterých byl přímým účastníkem. Autorovo vzpomínky doslova z první ruky podávají objektivní pohled. Například zajímavý je osobní vztah Feierabenda s Edvardem Benešem ke konci válečného stavu.

Mezi užitečné záznamy se řadí publikace o politicích z blízkého Feierabendova okruhu. Konkrétně o Edvardu Benešovi *Prezident republiky a vůdce národního odboje* od Jindřicha Dejmka, který píše o odrazu mnichovské krize na Československo nebo

poválečném budování republiky. Další je *Generál Alois Eliáš* od autora Tomáše Pasáka. Dalším z autorů je Jan Kuklík. Jeho publikace *Dlouhé stíny Mnichova* nebo *Druhá republika 1938–1939* podávají svědectví o počátku Druhé republiky a okolnostech Mnichovské smlouvy, společně s německou nadvládou v Československu.

Rovněž čerpám z Feierabendova fondu Národního archivu České republiky, kde je k nalezení několik osobních rodinných korespondencí. Dalším zdrojem se staly kartony ve Státním oblastním archivu v Rokycanech, ve kterých je velké množství úředních smluv ohledně mirošovského zámku.

Ladislav Karel Feierabend se narodil 14. června 1891 v Kostelci nad Orlicí. Mezi lety 1910 až 1915 studoval klasické gymnázium v Hradci Králové a právnickou fakultu české univerzity v Praze, na níž dosáhl doktorského titulu. Vedle toho absolvoval kursy francouzské univerzity v Neuchatelu ve Švýcarsku, anglické univerzity v Oxfordu a různé obchodní a politické kursy v Praze. Po krátké době v rakouské soudní službě vstoupil v roce 1917 do služeb českého zemědělského družstevnictví a roku 1930 se stal vrchním ředitelem Kooperativy, která v té době zastávala ústřední a nákupní jednotu hospodářských družstev. Zastával hospodářské funkce a v různých peněžních i průmyslových společnostech a zároveň veřejných institucích. Ještě v roce 1930 byl dosazen do pozice předsedy Pražské plodinové burzy a zároveň Sdružení všech československých plodinových burz. V roce 1934 jej vláda jmenovala předsedou Československé obilní společnosti, nositelky státního obilního monopolu, který zorganizoval a uvedl v činnost.

1. Vstup do vlády

1.1. Po Mnichovu

Ladislav Karel Feierabend (Přílohová část č. 1) se většinu života věnoval činnosti při organizování českého zemědělství, zejména v družstevním hnutí a při budování obilního monopolu, který řídil veškerý obchod s obilím. Nestál tolik o stranickou kariéru, jelikož se řadil mezi odborníky v agrární straně a mezi její řadové členy. Představoval novou průbojnou podnikatelskou generaci.¹ V agrárním podnikání však ve 30. letech panovaly poměrně složité poměry.. Zvláště proto, že kromě velkého kapitálu Agrární banky a Moravské agrární a průmyslové banky bylo spojeno s družstevním hnutím a jeho mocnými centrály. Tak Ladislav Feierabend pracoval v Ústřední jednotě hospodářských družstev, aby se stal roku 1930 vrchním ředitelem vlivné Kooperativy.²

Vedle domácího tisku Feierabend sledoval i zahraniční vývoj a často navštěvoval domácí politiky. Dlouhou dobu zastával názor, že oslabení Československa není v zájmu Velké Británie ani Francie. Přesto si uvědomoval, že obě evropské mocnosti budou mít silný zájem na usmíření Adolfa Hitlera, aby se vyhnuly vojenským konfliktům. Mnichovská dohoda čtyř silných států, Německa, Itálie, Francie a Británie, rozhodla o okupaci pohraničních pásem bez jakéhokoliv nároku na změnu. Ve svých pamětech se vyjádřil, že „*k T. G. Masarykovi byl osud natolik milosrdný, že ho včas vzal do nebe, před dvacátým výročím české samostatnosti. Mnichov byl pro Československo katastrofou mravní, politickou, hospodářskou i kulturní*“.³ V budoucnu Feierabend častokrát uvažoval o tom, zda nemělo Československo za Mnichova bojovat.

Okamžitě po Mnichovské dohodě prezident Dr. Edvard Beneš začal sestavovat novou vládu, která by zajistila klid a pořádek a starala se v nových poměrech o hospodářskou a sociální rekonstrukci republiky. Feierabend byl 4. října 1938 osloven, zda-li chce přijmout místo ministra zemědělství. Musel by se tak vzdát místa vrchního

¹ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky 1918–1938, Díl druhý: Československo a české země v krizi a v ohrožení*, Praha 2002, s. 86.

² KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky 1918–1938, Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*, Praha 2000, s. 245.

³ FEIERABEND, Ladislav Karel, *Politické vzpomínky I.*, Brno 1994, s. 21.

ředitele obilní společnosti v Kooperativě. Po poradě s ženou Hanou nabídku prezidenta přijal. Až po konci druhé světové války zjistil, že ho na toto místo doporučil Karel Engliš.⁴ Dalšího dne prezident Beneš novou vládu jmenoval, ale následně se vzdal úřadu a odjel do zahraničí. Po těchto okolnostech odjel ministr zahraničních věcí František Chvalkovský do Německa za německým ministrem zahraničí Joachimem von Ribbentropem. Hitler zdůraznil, že nelze pokračovat v Benešově politice a požadoval rozvázat spojenecké smlouvy s Francií a Sovětským svazem.

Podle mnichovského nařízení se musela republika do tří měsíců dohodnout s Poláky a Maďary o hranice. Nejcitelnější ztrátou pro Československo bylo pohraničí Sudet. České obce, které se ocitly v Říši, zaplavovaly vládu vysíláním mnoha proseb a poselstev, aby se nepřipustilo jejich připojení k Německu. Konečná ztráta Chodska byla zřejmě tou nejbolestivější. Pro Slováky byla stejně bolestivá ztráta historického Děvína u Bratislavy. Mnichov nezměnil jen hranice, změnil celý život a celou mentalitu národa neboť najednou se národ díval na všechno dění z jiného úhlu a viděl události v jiném světle.⁵ Řečí čísel bylo stále jasnější, jak bude vypadat nová republika. Teritoriálně se přišlo o 38 000 čtverečních kilometrů. Zejména hospodářské ztráty černého a hnědého uhlí, ztráty většiny průmyslu, udělaly z republiky bezbranný stát. Citová nelibost k Francii a Velké Británii se projevovala tím, že anglické a francouzské výrazy přestaly být v oblibě. Zavrhovalo se prostě vše, co nebylo české. Národ, ač byl ve svém celku obdivuhodně disciplinovaný, začal hledat viníky národní katastrofy. Příkladem může být nechuť k Edvardu Benešovi, která se dokonce přenesla na prezidenta Osvoboditele Tomáše Garrigua Masaryka. Počátkem listopadu totiž byla stržena jeho socha v budově pražské filozofické fakulty. Sám Feierabend připisoval vinu za mnichovskou prohru západním velmocím. Pokud Benešově politice něco vytýkal, nebyla to její koncepce, ale spíš zbytečně velké prezidentovo osobní angažmá v Evropě, jež neodpovídalo tomu, že stál v čele málo významného státu.⁶

Ladislav Karel Feierabend spravoval ve vládě tři ministerstva – zemědělství, spravedlnosti a unifikací. Ministerstvo unifikací mu nečinilo mnoho starostí, jelikož

⁴ Karel Engliš (1880–1961) od roku 1919 zastával funkci prvního rektora Masarykovy univerzity v Brně, kde byl rovněž Feierabendovým učitelem. Působil jako ministr financí celkem v šesti vládách. Byl blízkým přítelem celé Feierabendovy rodiny.

⁵ FEIERABEND, *Politické vzpomínky I.*, s. 47.

⁶ KOSATÍK, Pavel, *Čeští demokraté: 50 nejvýznamnějších osobností veřejného života*, Praha 2010, s. 254.

bylo později zrušeno. Do ministerstva zemědělství v budově Na Těšnově nepřicházel jako úplný nováček. Za jeho dřívějšího působení v Kooperativě léta pracoval se všemi odbory a byl v častém styku se všemi jeho vedoucími úředníky. Jak očekával, jeho přijetí bylo srdečné a z části dojemné. Vstupoval tedy s důvěrou do své nové práce, jelikož se mohl spolehnout na všechny okolo sebe.

Práce v ministerstvu i tak nebyla snadná. Nikdo pořádně neznal hranice republiky a nevědělo se, jaké důsledky přinese autonomie Slovenska a Podkarpatské Rusi. Na vyhlášení nového zemědělského programu nebylo prozatím pomýšlení. V první řadě se jednalo o snaze urychlit propouštění zmobilizovaných zemědělců a povozů. To se podařilo také díky porozumění a spolupráci generála Eliáše, který zastupoval Jana Syrového ve funkci ministra národní obrany. V ministerstvu spravedlnosti byla práce politicky velice zajímavá. Dostal za úkol vyřešit nevděčný politický případ. Zvláštní byla žádost o milost dvou vrahů odsouzených k trestu smrti. Jako ministr spravedlnosti měl vládě navrhnout, zda udělit milost, nebo ne. K celému případu se v pamětech vyjádřil následovně: „*Nebyl to pro mě příjemný úkol, neboť rozhodoval o dvou životech a již od studentských dob jsem byl proti trestu smrti. Po pečlivém přečtení spisů a dlouhém duševním boji jsem navrhl vykonání rozsudků smrti.*“⁷

Dne 19. listopadu 1938 sněmovna i senát schválily zákon o autonomii Slovenska a zákon o autonomii Podkarpatské Rusi. Zbývala ještě jedna z nejdůležitějších věcí, kterou byla volba nového prezidenta. Dne 30. listopadu byl zvolen Národním shromážděním prezidentem republiky Emil Hácha.⁸ V tak výjimečných poměrech se i díky Feierabendovi podařilo udržet řádný chod státní správy, hospodářský život a sociální řád. Peněžnictví zůstalo na dobré úrovni díky udržení kursu československé koruny. Přerušené dopravní spoje železnicí i silnic však ztěžovaly zásobování, ale nikde nebyla situace kritická. Nebyla snadná žádná situace v době, kdy republika přes jedinou noc ztratila třetinu území, bohatství i obyvatelstva. Vláda přesto věřila, že opatrnou politikou může udržet formu státní samostatnosti.

⁷ FEIERABEND, *Politické vzpomínky I.*, s. 59.

⁸ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky 1918–1938, Díl třetí: O přežití a o život (1936–1938)*, Praha 2003, s. 633.

1.2. Vstup do Beranovy vlády

Prezident Hácha přijal demisi druhé vlády generála Syrového a Feierabend se tak vrátil do svého normálního koloběhu života. Jenže to vydrželo pouze několik hodin. 30. listopadu 1938 dostal znovu nabídku na ministra zemědělství, tentokrát ve vládě Rudolfa Berana. První prosincový den složil podruhé slib jako člen československé vlády. Do nové vlády nastoupili kromě Feierabenda další tři další ministři z předchozí vlády.⁹ První zahraniční politickou starostí Beranovy vlády bylo dostat slíbenou garanci hranic v Mnichově. Tato situace byla pro vládu Berana nepříjemná, ale i důležitá, neboť bez záruky hranic byla vnitřní konsolidace státu těžko myslitelná. Jenže návštěva Hitlera Chvalkovským dopadla dalším nezdarem, ba dokonce fiaskem. Nacisté se s přibývajícím časem snažili stále více narušovat svrchovanost českého státu.¹⁰ Vůdce nacistů byl s Čechami nespokojen. Nebyly přerušeny spojenecké smlouvy s Francií a Sovětským svazem. Proto o garanci hranic nemohla být ani řeč. Beran v dalších měsících velmi naléhal, aby se uskutečnil prodej zbraní, české vojenské výzbroje. Byla to starost, jež zůstala po generálu Syrovém. Jednání probíhala s Francií, Velkou Británií a Nizozemskem. Vojenská výzbroj výrazně dráždila Hitlera, a byla tedy i břemenem politickým. Jenže jednání se vlekla a k ničemu nevedla. Byl to další důkaz toho, že mnichovská politika nadále pokračuje.

Od nastoupení svého úřadu ministerský předseda Beran zdůrazňoval, že nejdůležitějším vnitropolitickým úkolem je zlepšit poměry mezi Čechy a Slováky. Stále připomínal, že to nebude snadné, ale Češi musí udržet velkou trpělivost. Způsob, jakým se na Slovensku psalo o Čechách a jak se s nimi jednal, byl plný nenávisti. Zejména představitelé Hlinkovy slovenské ľudové strany, tzv. ľudáci, vystupovali s těmito názory. Strana neodolala vytvořit mocný automatistický blok, i když to její politiku posouvalo výrazně směrem k fašismu.¹¹ Feierabend tvrdil, že Češi a Slováci jsou dva národy. Měl podezření, že ministru Jozefu Tisovi jde o odtržení Slovenska od republiky. Jen tak se dalo vysvětlit systematické otravování poměru mezi Čechy a Slováky.

⁹ František Chvalkovský (ministr zahraničních věcí), Josef Kalfus (ministr financí) a generál Jan Syrový jako ministr národní obrany.

¹⁰ MASTNÝ, Vojtěch, *Protectorát a osud českého odboje*, Praha 2003, s. 64.

¹¹ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky 1918–1938, Díl třetí: O přežití a o život*, s. 561–562.

V prosinci se Feierabend dozvěděl od Eliáše, že radikálové z lidové strany vyjednávají s nacisty o odtržení. Tisovi zřejmě nešlo o získání výhod, ale o otrávení vztahů mezi oběma národy. Přes Vánoce jel prezident Hácha na Slovensko, kde mu Tiso slíbil, že nemá v úmyslu odtržení a dobře věděl, že by taková politika byla proti vůli ohromné většiny Slováků. Zlepšeným vztahům nasvědčovala i změna slovenské vlády, i když Tiso stále zůstával v čele. To platilo do 10. března, kdy Beran navrhl prezidentu republiky, aby propustil Tisovu vládu. Tak byl připraven zákrok, který měl očistit Slovensko od zrádných elementů. Nebyla to akce Čechů proti Slovákům, nýbrž společný zákrok proti zrádnému režimu na Slovensku. Ludáctví radikálové okamžitě žádali o odtržení Slovenska a prohlášení samostatného státu. Rovněž anšlus Rakouska velice napověděl o budoucí situaci prostřednictvím reakcí ostatních mocností, přičemž klíčovými byly samozřejmě postoje Velké Británie a Francie. Ty se však zmohly pouze na symbolický protest bez valného dopadu, neboť jejich verbální intervence Německo odmítlo s odůvodněním, že se jedná o jeho vnitřní záležitost a ostatní státy tak do něj nemají co mluvit.¹²

V těchto těžkých okamžicích musel Feierabend opustit Československo. Společně se svou ženou se vydal do Říma na korunovaci papeže Pia XII.¹³ Za pobytu v Římě se paralelně česko-slovenská krize neustále prohlubovala a dostupovala svého vrcholu. Tiso byl přijat u Hitlera se všemi poctami. Ten byl rozhodnutý o autonomii Slovenska a tato situace mu byla dobrou záminkou. V den návštěvy papeže se Feierabend dozvěděl o prohlášení Slovenska samostatným státem. Stalo se tak jednomyslným usnesením slovenského sněmu. Z domova stále čteněji přicházely informace o obsazování českých zemí německým vojskem. Feierabend nabyl přesvědčení, že tyto zprávy jsou berlínskou propagandou, kterou Itálie pomáhá rozšiřovat. Feierabend usoudil, že se vrátí zpět do Prahy co nejrychleji.

Na zpáteční cestě se dověděl, že Hácha po návštěvě Berlína odevzdal české země do ochrany Hitlera a německé vojsko je 15. března obsadilo, aby údajně zabránilo násilnostem českého obyvatelstva na Němcích. *„Krásná Československá republika, na níž jsme byli tak hrdí, zmizela z mapy během několika dnů. Její východ byl vtělen do Maďarska, západ do Německa a její střed se stal samostatným státem. Češi budou v horším postavení než Slováci, neboť jim není dopřána ani nominální samostatnost.*

¹² KUKLÍK, Jan, ŠEBEK, Jaroslav, NĚMEČEK, Jan, *Dlouhé stíny Mnichova*, Praha 2011, s. 81.

¹³ FEIERABEND, *Politické vzpomínky I.*, s. 125.

*Vývoj událostí byl logickým důsledkem Mnichova a podle mého přesvědčení se z naší strany nedal zvrátit, at' jsme dělali cokoli*¹⁴, napsal ve svých pamětech Feierabend.

Na sudetských územích byla zřízena německá správa pod vedením Konrada Henleina, který byl jmenován říšským komisařem na sudetoněmeckém území.¹⁵

1.3. Protektorát

Feierabend se vrátil do Prahy 16. března 1939, v den, kdy byla již obsazena německými vojsky. Podle zprávy Československé tiskové kanceláře dala pražská vláda příkaz, aby postupu německých oddílů nebyl kladen odpor a aby nařízení nacistických velitelů bylo v každém případě uposlechnuto. Proti těmto postupům by byly jakékoliv intervence ze strany československých představitelů neúčinné.¹⁶ Dále si přečetl text dohody, kterou v ranních hodinách 15. března podepsali Hácha s Hitlerem. Podle Gebharta s Kuklíkem „... musel Hácha prožívat strašné nervové napětí, když podpisoval ortel politické smrti svému národu, aby zachoval jeho fyzickou existenci“.¹⁷ Na obou stranách se došlo souhlasně k přesvědčení, že cílem všech nás musí být zajištění klidu, pořádku a míru v této části střední Evropy.

České a německé zprávy líčily chod událostí různým způsobem. Podle české bylo obsazení českých zemí jednostranné a násilné rozhodnutí Hitlera, kdežto německá zpráva líčila situaci jako dvoustranný akt mezi Háchou a Hitlerem. Lživost německých zpráv byla názorně vidět v rozporu data obsazování. Němečtí vojáci sdělovali, že obsadili Ostravu již 14. března, tedy před schůzí v Berlíně. Kdežto Hitler dal rozkaz k překročení hranic až o den později. Feierabend měl značné obavy o pražskou vládu: „Marně jsem se sháněl v novinách, co se stalo s pražskou vládou. Zpráva, že Konrad Henlein byl jmenován šéfem civilní správy, nasvědčovala tomu, že vláda přestala fungovat.“¹⁸

Při okupaci k vážnějším incidentům nikde nedošlo. Na rozkaz ministra národní obrany generála Jana Syrového byly vydány všechny vojenské sklady Němcům. Po

¹⁴ FEIERABEND, *Politické vzpomínky I.*, s. 138.

¹⁵ PAUL, Gerhard, MALLMANN, Klaus-Michael, *Gestapo za druhé světové války*, Praha 2010, s. 155.

¹⁶ PAUL, Gerhard, MALLMANN, Klaus-Michael, s. 154.

¹⁷ GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan, *Druhá republika 1938–1939*, Praha 2004, s. 315.

¹⁸ FEIERABEND, *Politické vzpomínky I.*, s. 147.

příjezdu do Prahy potkával tisíce procházejících německých vojáků. Hitler podepsal na Pražském hradě dokument, kterým se země Čechy a Morava vtělují do Německé říše jako zvláštní Protektorát. Feierabendovi bylo zřejmé, že se obyvatelé tímto okamžikem stali lidmi druhého řádu a měli méně práv než poslední kolonie.¹⁹ Pád československé republiky v letech 1938 a 1939 byl současně i tragickým výrazem ztroskotání meziválečné Evropy, ztroskotáváním jejího hledání nové společnosti, nových lidských zásad a práv, nových vztahů mezi lidmi, národy a státy.²⁰

Feierabend kolem sebe shromažďoval stále více politických informací. Dověděl se, že byl prezident Hácha donucen podepsat dokument o osudu českého národa pod výhrůzkami od Hermanna Göringa. Vláda jasně odepřela vyslovit souhlas s Hitlerovými návrhy. Eliáš poznamenal, že to pro prezidenta Háchu muselo být strašné nervové napětí, když podepisoval ortel politické smrti svému národu, aby zachoval jeho fyzickou existenci. Hácha byl v Berlíně bezbranný jako národ doma. Vojáci byli proti mnichovské kapitulaci a chtěli bojovat, ale konečné rozhodnutí nebylo v jejich rukou, nýbrž v rukou politiků. Feierabend vylíčil rychlost německé ofenzivy a postupu: „*Hitler sem poslal kolem dvaceti divizí, tzn. asi 200 000 vojáků plně vyzbrojených a čekajících na přepadení u hraničních sloupů. Za dvě hodiny byla jimi republika prolezlá a nebyl ani čas položit nálože, ba někde ani čas vydat rozkaz, aby nálože byly položeny.*“²¹ Lidé veřejně a přímo projevovali před očima okupantů své city tím, že na Staroměstském náměstí byl Husův pomník vyzdoben květinami.

1.4. Kontakt s gestapem

V sobotu 18. března byl Feierabend přijat na návštěvě u prezidenta Háchy. Takto vzpomíná na setkání: „*Byl jsem dojat, když mně řekl, že v posledních dnech prodělal peklo, když byl nečekaně postaven před osudové rozhodnutí za mimořádných poměrů. Hrůza berlínské noci byla stále vidět na prezidentově tváři. Bylo mi Háchy upřímně líto. Na sklonku svého nepolitického života se octl v situaci, která nebyla záviděníhodná. Musel rozhodnout o osudu národa, daleko od svých a od vlasti, v jediné noci.*“²² To vše pod výhrůzkou, že bude Praha zničena a za obav z krveprolití. Hácha později ve svém

¹⁹ FEIERABEND, *Politické vzpomínky I.*, s. 150.

²⁰ OLIVOVÁ, Věra, *Svoboda mezi válkami*. In: GRAUS, František, *Naše živá i mrtvá minulost*, Praha 1968, s. 209.

²¹ FEIERABEND, s. 151.

²² Tamtéž, s. 156.

projevu prohlásil, že měl vždy obavy o existenci republiky, ale vyslovil pevnou naději v český národ i v nové státoprávní uspořádání, v němž národ může dospět ke klidnému a úspěšnému životu a dosáhnout velkého rozkvětu, jestliže se všechny složky národa pevně semknou a budou držet pohromadě. Ve vládě se poté začalo nahlas hovořit o politických výhledech do budoucna. Beran se nechal slyšet, že sám v nových poměrech nechce a nemůže být ve vládě. To podobné platilo i pro Feierabenda. 21. března 1939 bylo rozhodnuto o vytvoření Národního souručenství,²³ jakožto jediné povolené politické reprezentaci českého národa. „*V krátké době se ukázalo, že vznik Národního souručenství byl ukazatelem toho, jak hluboko jsme klesli. Namísto zástupců volených lidem měly národ reprezentovat osoby jmenované Háchou. Místo parlamentu tedy existovala náhražka ve formě výboru bez zákonodárné moci. Souručenství bylo výsměchem parlamentu a demokracii*“, tvrdil Feierabend.²⁴

Odstupující Beran vyslovil přání, aby Feierabend zůstal v nově složené vládě stále jako ministr zemědělství. „*Když jsem řekl, že nepokládám za vhodné sloužit Němcům a ve vládě poslouchat jejich rozkazy, bude užitečnější návrat do Kooperativy.*“²⁵ Na toto tvrzení Beran prudce reagoval: „*Nikdo jiný než Vy nebude moci za nových poměrů lépe hájit zájmy českých zemědělců, poněvadž jste politicky neexponovaný agrárník, velmi oblíbený u rolnického lidu, a znáte potřeby zemědělství do nejmenších podrobností.*“²⁶

Stejný osud jako protektorát postihl bývalé území Podkarpatské Rusi, kterou vojensky zabrali Maďaři. Přes statečný odpor ukrajinského a československého vojska se Maďarům podařilo ve třech dnech obsadit Podkarpatskou Rus a také několik okresů východního Slovenska. Dne 23. března 1939 byla ve Vídni podepsána smlouva mezi Německem a Slovenskem, kterou se luďáci zavázali ke spolupráci s Říší v zahraniční politice a přiznali jim právo obsadit na západní slovenské hranic území Karpat. V dubnu byla dohodnuta východoslovenská hranice s Maďarskem. Slovensko ztratilo dva okresy a přes 50 000 obyvatel. Maďarsko se tak připojilo k Podkarpatské Rusi. Stačilo tak Hitlerovo slovo, aby okresy zůstaly Slovensku, ale Hitler nehnul ani prstem. „*To byla odměna luďácké zrady za zničení Československa*“²⁷, napsal Feierabend.

²³ Jako politická organizace bylo Národní souručenství zrušeno 15. ledna 1943.

²⁴ FEIERABEND, *Politické vzpomínky I.*, s. 166.

²⁵ FEIERABEND, s. 158.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ Tamtéž, s. 159.

Gestapo zabralo v Praze i jiných městech budovy a pracovalo na plné obrátky. Přivezlo si s sebou kufry archivů a zatýkalo podle připravených seznamů. Vojenské cvičiště v Milovicích u Prahy proměnilo gestapo v koncentrační tábor a posílalo tam své oběti. Útlak se projevoval v první řadě na národnostním poli.²⁸ Nejvíce měli spadeno na židovské politické činovníky, na sociální demokraty, komunisty a jiné, kteří po útěku z Německa, Rakouska či ze Sudet našli v Československu svůj azyl. Rovněž Feierabenda kontaktovalo gestapo s oznámením, aby se dostavil k výslechu do hotelu Wilson. Odvětil, že „... musí za mnou přijít do ministerstva zemědělství. Od té doby jsem o výslechu nic neslyšel“.²⁹

Do Prahy přijel koncem března pomocný vlak Bayern, patřící říšské sociální péči, aby vydával statisíce teplých jídel chudým potřebným lidem. Feierabend byl jako ministr zemědělství požádán, aby připravil projev. K zřejmé nelibosti Němců byl ale odepřen tak učinit. Němci narabovali všechno jídlo za směšné ceny v protektorátu a obcím poslali velmi tučné účty. Vlak, naplněný až po střechu různými potravinami a zásobami, se poté vrátil zpátky do Říše. Nacisté se přesto chlubili, že v protektorátu vykonali velký kus sociální péče.

Mnohem nebezpečnější než německé rabování bylo ničení mravních sil národa. O pár dní později ho potkali další nepříjemnosti s Němci, neboť „několik dní po okupaci vrazili bez ohlášení a bez zaklepání do mé kanceláře dva mladí Němci v uniformách esesmanů. Drze spustili, zda je pravda, že jsem nařídil spálit důvěrný archiv. Odpověděl jsem, že si to mohli zjistit v prezidiální kanceláři a nemuseli mně obtěžovat svou návštěvou. Když jsem se otázel, zda by se snad v takové situaci chovali jinak než já, dívali se nejdříve oba na mne, pak jeden na druhého, obrátili se a zmizeli z kanceláře. Od té doby jsme o nich nic neslyšeli a já jsem neměl žádné nepříjemnosti kvůli tomu, že jsem nařídil spálit archiv“.³⁰

²⁸ JEŽEK, Vlastimil, *Kde domov můj*, Praha 1992, s. 32.

²⁹ FEIERABEND, *Politické vzpomínky I.*, s. 160.

³⁰ Tamtéž, s. 162.

2. Ve vládě Protektorátu

2.1. Setrvání

Eventuální účast v protektorátní vládě bylo velké dilema, jež řešil Feierabend po nastolených poměrech v zemi. Sám si byl dobře vědom, že po příjezdu říšského protektora bude brzy jmenována nová vláda. Prezident Hácha si však přál, aby v ní zůstal. Po bedlivém rozboru situace národní, mezinárodní i osobní dospěl k rozhodnutí, že místo v protektorátní vládě nepřijme, bude-li mu nabídnuto.³¹ Po velikonočních svátcích bylo zřejmé, že Hácha již jedná o sestavení nové vlády, v jejímž čele má být generál Alois Eliáš. Prezident pokládal za samozřejmé, že Feierabend zůstane ve vládě s odůvodněním převzetí odpovědnosti. Eliáš oznámil Feierabendovi „ ... že přijal Háchovu nabídku ve vládě v pevné víře. Ve vládě, která bude mít dva velké úkoly: chránit existenci národa, již Němci určitě budou ohrožovat, a zabraňovat demoralizaci, o níž se Němci jistě pokusí. Tyto úkoly bude možno splnit, bude-li vláda v určité míře s Němci spolupracovat. Bude to spolupráce nechtěná, ale není vyhnutí, poněvadž odpor by mohl znamenat národní sebevraždu. Žádá se na nás obět' a je na nás, zda ji chceme přinést. Pevně doufám, že stejně budou uvažovat ti, co povedou odboj doma a za hranicemi, a že také ty přijdeš k stejnému názoru a místo ve vládě přijmeš“.³²

Další minuty, hodiny i dny byly ve znamení prosté, přesto složité otázky, zda-li Feierabend přijme post ministra zemědělství v protektorátní vládě. Velkou roli v rozhodování hrát opět doktor Engliš. Prohlásil, že Feierabendovo rozhodnutí o vstupu do vlády nesmí být jiné než pozitivní. Ve stejném smyslu mluvili i ostatní přátelé a známí, zejména bývalý předseda sociálnědemokratické strany Antonín Hampl. Prohlásil, že se od Feierabenda nehne, dokud nepřislíbí vstup do vlády generála Eliáše. Při osobních setkání využil všechny možné argumenty a na pomoc si často bral i Feierabendovu manželku Hanu. Silným dojmem tak působí následující Hamplova slova: „*Jak má národ věřit výzvám k svornosti a jednotě, k níž je nutno dopracovat se láskou, prací, bratrstvím i sebeobětováním, až uslyší, že nejste ochoten se obětovat? Nesmíme zahazovat flintu do žita. To by bylo znamením slabosti a já vím, že jste člověk*

³¹ FEIERABEND, *Politické vzpomínky I.*, s. 169.

³² Tamtéž, s. 171.

statečný.“³³ Před odchodem dostal Hampl slib od Feierabenda, že vstup do Eliášovy vlády přijme. V pátek 14. dubna k Eliášově radosti oznámil, že je ochotný zůstat v protektorátní vládě.

Eliášova vláda byla přijata von Neurathem v tom složení, jak ji navrhl Hácha, a nastoupila 28. dubna 1939. Hácha se v stejný den rozloučil s Beranovou vládou. Feierabend tak už potřetí skládal ministerský slib ve stejné místnosti Pražského hradu, ale pokaždé jinému prezidentovi.³⁴ Tyto změny, nastalé v čase kratším sedmi měsíců, vystihovaly převratnost té doby. Hned v prvních dnech po přijetí se Eliášova vláda netěšila přízni českých fašistů. Poněvadž průvody českého obyvatelstva byly Němci zakázány, ale fašistické demonstrace trpěny, byl to důkaz, že se fašisté těší podpoře Němců. Prezident Hácha byl pod německým tlakem nucen jmenovat radikální fašisty do výboru Národního souručenství, ale odepřel pustit fašistu do vlády.

Napětí mezi vládou a Úřadem říšského protektora se denně zvětšovalo. Hlavním důvodem bylo, že v noci ze 7. na 8. června 1939 byl v jedné kladenské hospodě zabit německý policista Wilhelm Kneist. Šlo tehdy o pouhou rvačku, ale Němci z toho udělali politický případ. Obvinili kladenské obyvatelstvo z vraždy, uvěznilo starostu města Františka Pavla a dosadili na Kladno zmocněnce. V městě vyhlásili stanné právo, zavřeli školy, divadlo i kina. Němci slíbili odměnu tomu, kdo přivede vyšetřující orgány na stopu pachatele, a trestem smrti každému, kdo by o pachateli věděl a okamžitě to neoznámil německým úřadům. Uvězněný starosta Pavel byl po několika dnech věznění týrán a poté zabit. Jeho popel Němci poslali jeho ženě s poznámkou, že spáchal sebevraždu. Několik dní poté se udál podobný incident v Náchodě, který stejně dobře ukazoval německé kruté zacházení. Feierabend se proto rozhodl stěžovat si přímo v Berlíně u říšského ministra pro potraviny a zemědělství Richarda Walthera Darrého s vědomím toho, že je nutné učinit příslušná opatření, aby se zamezilo v opakovní podobných případech. Jenže neuspěl a dokonce dostal Hácha stížnost od protektora Konstantina von Neuratha na Feierabendovo chování a vystupování v Berlíně: „*Hácha poslal stížnost mně a přitom mne pochválil, že jsem to dobře provedl, a stejnou radost měl i Eliáš.*“³⁵ Vláda byla nucena na základě doporučení říšského protektora vydat 23.

³³ FEIERABEND, *Politické vzpomínky I.*, s. 172.

³⁴ Poprvé prezidentovi Československé republiky, podruhé Česko-Slovenska a potřetí prezidentovi protektorátu.

³⁵ FEIERABEND, s. 190.

července 1939 nové jazykové zákony. Všechen styk mezi ústředními úřady protektorátu se musel dít dvojjazyčně a současně bylo nařízeno, že některá slova, jako například Führer, Reichsprotektor, Protektorat Böhmen und Mähren, jsou nepřeložitelná. Veškeré úřady, veřejné instituce, peníze, míry a váhy musely být označeny v obou jazycích s německým na prvním místě.

Po návratu z Říše se jel Feierabend podívat na rodinný statek Šmikousy na sudetském území. Ihned po Mnichově uvažoval o prodeji Šmikous a koupi jiného statku v české oblasti. Feierabend popsal změnu vztahů s obyvateli: „*V obci Německé Hořovice, do níž Šmikousy patřily, jsem mluvil s několika sousedy, bývalými německými agrárníky, kteří se ke mně v dobách první republiky chovali přátelsky. Nepřekvapilo mne, že mně dali najevo, že jsem nevítaným člověkem, ale zarazilo mne, že schvalovali Hitlerovo rozhodnutí vtělit české země do Německé říše. Jedni se mně vyhýbali a druzí, i když byli se mnou, schvalovali protektorát. O těchto lidech jsem byl mnoho let přesvědčen, že mají naši republiku rádi a že ji pokládají za svou vlast.*“³⁶

2.1. Politické ústředí

Na schůzkách s vybranými členy výboru Národního souručenství se Feierabend blíže seznámil s architektem Vladimírem Grégrem. Od něho vláda dostávala zaručené informace, jak lidé schvalují Eliášovu vládu a prezidenta Háchu. Národ pokládal prezidentův podpis v Berlíně za politickou chybu, nikoliv za zločin. Hácha byl v očích tragickou postavou v tragické situaci, kterou nezavinil, a lid ho většinou litoval. V okupaci viděl národ důsledek Mnichova. Jako protektorátní prezident nemohl Hácha veřejně mluvit, jak mu kázalo srdce, ale musel chválit protektorát a Hitlera, zejména při rozhovorech s cizími žurnalisty.

Snahou Feierabenda bylo navázání spojení se zahraničním odbojem. Vytyčil si plán, který znamenal odjet do ciziny a navázat spojení s odbojem, což nebyl těžký úkol. V Nizozemsku měl totiž Feierabend mnoho známých z Kooperativy, kde dříve působil. V neděli 6. srpna 1939 zašel na Úřad říšského protektora a oznámil Karlu Hermannu Frankovi, že má nutnou cestu do Rotterdamu.³⁷ Bylo důležité víc než kdykoliv dříve,

³⁶ FEIERABEND, *Politické vzpomínky I.*, s. 197–198.

³⁷ FEIERABEND, s. 202.

navázat styk s odbojem venku a dovědět se o světové situaci. Koncem srpna přišlo povolení k vycestování, ke kterému se Feierabend vrátil následovně: „*Lichotil jsem si, jak dobře jsem vymyslel plán, abych Franka obelstil. Když jsem se příští den chystal nasednout na Masarykově nádraží do mezinárodního rychlíku, sdělil mi přednosta stanice, že nemá smysl, abych nastupoval, poněvadž se nedostanu dál, než za hranice protektorátu.*“³⁸ Tou dobou totiž byla v Německu na hlavních tratích pozastavena mezinárodní doprava osob a zboží. „*Okamžitě jsem věděl, že to znamená válku a byl jsem si jist, že Frank mně dal povolení, když věděl, že se už do Holandska nedostanu. Odcházel jsem z nádraží velmi smutný...*“³⁹

V dnech těsně před válkou se Feierabend sešel s Jaromírem Nečasem, přednostou Nejvyššího cenového úřadu. Hovořili společně o odbojových skupinách v protektorátu, které mezi sebou nemají žádné spojení. Proto bylo prioritou vytvořit orgán složený ze zástupců politických stran, který by převzal politické vedení a činnost podzemí usměrňoval. Nečas nabídl Feierabendovi místo jako zástupce agrární strany. Po tomto sdělení Feierabend uvažoval, zda místo přijme, či nikoliv. Přijmout byla vlastenecká povinnost, ale na druhé straně si byl vědom, že podzemní činnost mohla být jednoho dne vyražena a jemu i celé rodině půjde o krk.

Mezitím byl Feierabend již rozhodnut o prodeji Šmikous a byl v jednání o nákup velkostatku v Mirošově u Rokycan. Majitel Mirošova Josef Maendl byl Žid a věděl, že je nutno rychle zlikvidovat majetek v protektorátu a odejít do ciziny. Naléhavě tak nabízel svůj velkostatek. Převod Mirošova byl proveden velmi rychle. Maendlovi zařídil transfer peněz do ciziny a později, když ho Němci zavřeli, opatřil mu Feierabend vízum do Jugoslávie a pomohl mu tak na svobodu. Brzy po koupi statku se manželka Hana s dětmi a svými rodiči odstěhovala z Prahy do Mirošova.⁴⁰ Statek zaručoval vše, co děti při svém růstu potřebovaly. Mimoto pobyt v Mirošově poskytoval více klidu než pobyt v Praze, hemžící se Němci. České venkovské prostředí bylo lékem proti strastem. V této době nastal také obrat v mezinárodní situaci. V Moskvě byla 23. srpna 1939 podepsána smlouva o neútočení mezi Němcem a Sověty, jež zajistilo faktické spojení Moskvy a Berlína, tedy situaci, která představovala výrazný protiklad vůči

³⁸ FEIERABEND, *Politické vzpomínky I.*, s. 208.

³⁹ FEIERABEND, s. 209–210.

⁴⁰ Tamtéž, s. 205.

očekávání české veřejnosti.⁴¹ Stalin neměl důvod věřit západním kapitalistům, ve válce s Německem by mu stejně příliš nepomohli. Možná dokonce sám sebe přesvědčil, že Rusku kupuje dlouhodobý odklad konfliktu s Hitlerem.⁴²

V pátek 1.září 1939 časně zrána se německá mašinérie rozjela bez vypovězení války proti Polsku. Konkrétní a bezprostřední příčiny války vyplynuly z německých příprav na napadení Polska. Němci přepadli polský vysílač a tato provokace posloužila jako záminka k rozpoutání války. Tento den znamenal počátek 2. světové války. Vstup Británie a Francie do války byl pro obyčejného zárukou, že válka nebude příliš dlouhá. Válečný stav zmenšil možnost informací. Dovoz novin a časopisů ze zahraničí byl na počátku války pozastaven i pro členy protektorátní vlády. Přibyl však nový, velmi důležitý, zdroj. Tím bylo české vysílání BBC. Londýnské rozhlasové projevy učinily populárním vyslance v Londýně, Jana Masaryka.

Změna válečného stavu přiměla Feierabenda k rychlému rozhodnutí a podotkl: „*Vypovězení války Francií a Anglií ukončilo moje váhání, zda mám vstoupit do podzemní organizace. Nyní všechny osobní pohledy musely přestat. Hned v prvních dnech války jsem řekl Nečasovi, že přijímám jeho nabídku. Pozval mně zároveň na první schůzku organizace, kterou jsme pojmenovali Politické ústředí.*“⁴³ V protektorátu bylo mnoho podzemních organizací, které mezi sebou neměly žádné spojení. Nacisté nedovolili ani Háchovi ve vládě, ani souručenství, aby mohli vést národ v duchu jeho tradic, bylo nutno vytvořit podzemní vedení národa.⁴⁴ Proto bylo vytvořeno Politické Ústředí. Významné bylo, že PÚ tvořili zástupci bývalých koaličních stran Československé republiky (národní socialisté, sociální demokraté, národní demokraté, agráři) a že PÚ mělo úzké kontakty na ostatní demokratické odbojové složky, včetně vojáků.⁴⁵ Zakrátko převzal Feierabend další riziko, když se dostal do přímého spojení s Edvardem Benešem v Londýně. Spojení bylo spolehlivé a zaručovalo posílat zprávy o situaci ve vládě i protektorátu. Sestavil podrobnou zprávu o politické situaci v protektorátu, zejména o nacistickém násilnictví, germanizaci a o změně smýšlení českého lidu vůči Benešovi a předmnichovské politice. Popsal podrobně hospodářské

⁴¹ BROD, Toman, *Československo a Sovětský svaz 1939–1945. Moskva – objetí a pouto*, Praha 1992, s. 93.

⁴² WASSON, Ellis, *Dějiny moderní Británie: Od roku 1714 po dnešek*, Praha 2010, s. 309.

⁴³ FEIERABEND, *Politické vzpomínky I.*, s. 216.

⁴⁴ Tamtéž, s. 218.

⁴⁵ PASÁK, Tomáš, *Počátky národního odboje*. In: ČERMÍN, Jakub (ed.), *Národ se ubránil 1939–1945*, Praha 1995, s. 19.

poměry a vyživovací situaci. Feierabend dostal informaci, že se zpráva dostane do tří týdnů Benešovi do vlastních rukou.

Jakožto ministr zemědělství měl Feierabend za úkol řešit zásobování a zemědělskou politiku. Podle německých směrnic bylo úkolem vypěstovat tolik potravin, aby obyvatelstvo protektorátu bylo dobře živeno a mohlo účinně pracovat na vyzbrojování Říše, a tak pomáhalo zajišťovat německé vítězství. Další úkol ovšem byl, aby přebytečné potraviny byly vyváženy do Německa. Poznamenal, že „... *se snažil ze všech sil, abych tuto německou politiku vyvrátil a sabotoval. Vyložil jsem Němcům, že pro své zásobování nemohou počítat s našimi přebytky, protože je budeme potřebovat. Žádal jsem, aby živili své úředníky a posádky v protektorátu ze svých říšskoněmeckých zásob*“.⁴⁶

Hned po vypuknutí války Feierabend dostal rozkaz, aby připravil regulaci spotřeby potravin a zavedl lístkové potravinové hospodaření podle německého vzoru. Jídelní lístek českého občana se výrazně lišil od německého. Proto se rozhodl promluvit veřejně do rozhlasu. Všechny listy, které druhý den přinesly tuto řeč, však byly zabaveny, ačkoliv komisař ministerstva projev schválil. Později dostal Feierabend písemnou důtku z Úřadu říšského protektora. Nedlouho poté dostala vláda nařízení, že veškeré projevy jejích členů musí být schváleny Úřadem říšského protektora. Feierabend varoval Němce, že každý zásah do pozemkové reformy bude mít zásah na účinky českých rolníků a bude znamenat pokles zemědělské výroby. Toho se Němci báli, a proto nic nepodnikali. Svou politikou položil českému zemědělství pevný základ pro dobu německé okupace „... *a bránil jsem všem německým nařízením a byl jsem přesvědčen, že houževnatě odmítat německé návrhy více zaimponuje, než bez odporu vyhovovat jejich požadavkům*“.⁴⁷

Konec října strávil Feierabend se svojí rodinou v Mirošově. Nebyl tak přítomen v Praze 28. října, při oslavách státního svátku. Lidé se chovali podle směrnic tajných letáků, vyzívajících k tiché oslavě svátku samostatnosti. V pondělí ráno 30. října odjížděl do Prahy spokojen s tím, že lid uposlechl rady vlády a slavil v tichosti. Po příjezdu se však dozvěděl, že 28. října došlo ke krveprolití. Německá policie na Frankův rozkaz střílela do lidu a nejvíce obětí bylo mezi vysokoškolskými studenty. Důvodem bylo nalezení komunistických letáků, vyzívajících k násilnostem. Druhý den po střelbě

⁴⁶ FEIERABEND, *Politické vzpomínky I.*, s. 230.

⁴⁷ FEIERABEND, s. 233.

von Neurath slíbil, že zatčené ihned propustí a nikdo nebude potrestán. Jenže na Frankovo jednání a nepřičetnost začala gestapo vyšetřovat po nemocnicích a u lékařů, kdo byl osudného dne raněn, a provedlo nová zatčení. V pondělí 13. listopadu zemřel Jan Opletal, jeden ze zraněných při oslavě národního svátku.⁴⁸ O čtyři dny později Němci násilně obsadili všechny studentské koleje a zatkli mnoho studentů v soukromých bytech. Při zatýkání bylo mnoho studentů zastřeleno nebo těžce poraněno. Ráno pak byli v Ruzyni zastřeleni všichni funkcionáři českých vysokých spolků. Vysoké školy byly zavřeny na tři roky a 1200 studentů bylo deportováno do koncentračního tábora Sachsenhausen.⁴⁹ Reakce ministrů byla rychlá: „*Neviděli jiné řešení než podat demisi jako protest a komentář ke krvavým událostem. Demise byla usnesena bez debat a jednomyslně přijata. Prezident Hácha ale naši demisi nepřijal. Ministerský předseda Eliáš nám oznámil, že Hácha nevidí důvod, proč z vlády odejít, poněvadž jsme události nezavinili a svým odchodem bychom Němcům udělali jen radost.*“⁵⁰ Listopadové události roku 1939 byly znamením nové taktiky nacistů vůči českému národu a jeho odbojovému hnutí.⁵¹

2.2. Vyzrazení organizace

Počátkem prosince 1939 navštívil ministerstvo zemědělství Grégr s vážným důvodem. Sdělil, že bylo v Brně odhaleno a prozrazeno Politické ústředí. Stalo se tak po nehodě jednoho z jejích členů. Feierabend si okamžitě uvědomoval, že jsou sečteny hodiny každého člena Politického ústředí a zároveň, že každý musí neprodleně utéci do ciziny, chce-li se zachránit. Nečas mu řekl, že gestapo zná všechny osoby z této organizace. Další dny žil Feierabend ve stálé úzkosti s tím, kdy ho gestapo přijde zatknout: „*Věděl jsem, že záchrana je jedině v útěku za hranice a že je nutno utéci co nejrychleji. Nechtěl jsem se ale smířit s myšlenkou, že budu muset utéci sám a rodinu nechat doma. Takový útěk znamenal zasvětit do všeho Haničku a udělat ji spoluvinou, a nezdařený útěk mohl znamenat zkázu celé rodiny.*“⁵²

⁴⁸ MASTNÝ, Vojtěch, *Protektorát a osud českého odboje*, Praha 2003, s. 115.

⁴⁹ PASÁK, Tomáš, *Generál Alois Eliáš a odboj*, Praha 1991, s. 6.

⁵⁰ FEIERABEND, *Politické vzpomínky I.*, s. 240.

⁵¹ PASÁK, Tomáš, *Počátky národního odboje*, s. 21.

⁵² FEIERABEND, s. 251.

V dalších dnech došel k přesvědčení, že bude emigrovat sám. Po Novém roce se obavy stále více zvyšovaly, jelikož den co den byli zatýkáni členové Politického ústředí. V pamětech vzpomínal událost, kdy věci začaly nabírat na obrátkách: „*Jednoho dne večer zvonil doma telefon a služebná mně řekla, že volal nějaký Němec. Myslel jsem si, že to byl omyl, ale kolem půl desáté večer se to opakovalo. Šel jsem tentokrát sám k telefonu a slyšel jsem, že se někdo německy ptá, zda mluví s dr. Feierabendem, ale sotva jsem se představil, bez omluvy zavěsil. To už jsem si byl jist, že to není omyl, ale gestapo.*“⁵³ Feierabend často chodil hledat oporu ke svým rodičům a bratrovi Bohuslavovi. Velkou oporou byl rovněž dvanáctiletý syn Ivo. Zároveň se rozhodl, že všechno řekne své manželce, i o plánovaném útěku z vlasti. V pátek 12. ledna 1940 dostal naléhavé pozvání od Eliáše. Feierabend okamžitě věděl, že půjde o osudovou návštěvu. Eliáš po návštěvě u Neuratha potvrdil informace, že již gestapo ví, že byl členem tajné organizace. Zároveň se ho po celou dobu rozhovoru s Neurathem Eliáš silně zastával. Následující den byl už dnem kritickým a útěk přes hranice musel být podniknut co nejdříve. Ministerský předseda Alois Eliáš byl povolán Frankem. Ten vytýkal, že má Eliáš ve vládě nespolehlivé členy a také velezrádce. Potvrdil také, že dá Feierabenda okamžitě zatknout. Načež Grégr vykonal všechny potřebné přípravy pro co nejrychlejší Feierabendův útěk, jehož počátek vystihl takto: „*V pondělí 22. ledna jsem odjížděl o půl sedmé lokálkou z Mirošova do Rokycan, abych stihl plzeňský rychlík do Prahy. Hanička jela se mnou a také Ivo, který chodil do rokycanského gymnázia. Stál jsem u okna rychlíku, dokud mně Hanička nezmizela z dohledu. Tak jsem nastupoval k útěku před Hitlerem.*“⁵⁴

Cesta přes Žižkov, Český Brod a Brno proběhla bez potíží. Následně se dostal s aktérkou cesty do Veselí nad Moravou. Ve čtvrtek ráno se z relace pro četnické stanice dověděli, že byl na Feierabenda vydán zatykač a vypsána odměna 250 000 Kč za jeho dopadení. Z Veselí přes státní hranice působil jako topič lokomotivy: „*Opravdový topič mně začal vysvětlovat, jak mám topit. Zdálo se to jednoduché, ale jakmile jsme vyjeli a začal jsem topit, žádné uhlí jsem do kotle nedostal. Ač byl mráz, potil jsem se při práci a pot mne štípal v obličej. Utíral jsem se rukama, poněvadž jsem měl špinavý hadr. Po chvíli jsem byl tak začerněn v obličej, že jsem nemohl být lépe maskován.*“⁵⁵

⁵³ FEIERABEND, *Politické vzpomínky I.*, s. 253.

⁵⁴ FEIERABEND, s. 267.

⁵⁵ Tamtéž, s. 284.

Na Slovensku byl odložen přechod přes hranice do Maďarska, neboť pohraniční stráž dostaly fotografie se zatykačem. Bylo podezření, že Tisův režim mohl mít zájem na vydání Feierabenda Němcům. Rozhodl se jet do Nitry za Karlem Šatrou, což byl jeho podřízený úředník. Po vyložení celé situace Šatra slíbil, že se Feierabend dostane bezpečně ven. Dovedl ho ke statkáři Jarešovi, se kterým v saních absolvoval cestu před státní hranice. Ta však byla pečlivě hlídána a její nebezpečný přechod Feierabend vystihl: „*Jareš mne vystrčil ze saní a hodil aktovku za mnou. Pobídl koně a já jsem zůstal sám proti vojákovu na sněžné pláni. Čekal jsem, až voják bude v budce a začal jsem skákat ve sněhu ke stohům. Když voják vystoupil z budky, přikrčil jsem se a čekal. Prvních pět set metrů bylo nejnebezpečnějších, poněvadž jsem se k vojákovu stále přibližoval. Asi za dvacet pět minut jsem se dostal k závěži v příkopu, než mne částečně kryl před vojákovými zraky. To byla nečekaná pomoc. Poslední stohy už byly na druhé straně svahu, mimo vojákovu viditelnost. Klekl jsem si do sněhu a děkoval Bohu za záchranu. Cítil jsem se jako znovuzrozený. Byl jsem v Maďarsku.*“⁵⁶

Jenže svobodný se cítit zdaleka nemohl. Zprv, protože od této chvíle utíkal pouze na vlastní pěst a instinkt a zadruhé, jelikož maďarská vláda byla Hitlerovým spojencem a v mnohých případech mu ochotně vydávala osoby, které utíkaly z protektorátu k úpadním spojencům. Na budapešťském nádraží šel Feierabend pomalu k východu a dával pozor, zda nebyl sledován. Jeden člověk se na něj neustále točil a bylo to podezřelé.⁵⁷ Dalšího dne se záhadný muž objevil na nádraží znovu, v době, kdy Feierabend čekal na vlak do Jugoslávie: „*Vstoupil jsem do vlaku, aby mne viděl, a rychle jsem prošel celý rychlík. Než jsem vystoupil z posledního vagonu, dával jsem pozor, zda je muž na peroně. Nebyl tam. Byl tedy ve vlaku a domníval se, že tam sedím také já. Zmizel jsem z nádraží a odešel do hotelu.*“⁵⁸ Záhadného muže z budapešťského nádraží už poté nepotkal. V Jugoslávii již nehrozilo žádné nebezpečí, neboť tam vláda pomáhala uprchlíkům z Protektorátu. Odtud si našel spojení přes Split, což byla kratší, ale zato nebezpečnější cesta. Na lodi totiž cestovali i polští vojáci, kteří byli vystaveni zvýšenému nebezpečí ze strany Němců. Feierabend zmínil, že do Splitu a odtud do Marseille proběhly bez potíží, „*... odtud jsem nasedl do pařížského rychlíku. Asi v deset hodin dopoledne jsem přijel do Paříže. Nádraží a okolí bylo mrtvé. Byla neděle 25.*

⁵⁶ FEIERABEND, *Politické vzpomínky I.*, s. 291–292.

⁵⁷ FEIERABEND, s. 296.

⁵⁸ Tamtéž, s. 297.

února 1940. Trvalo přes měsíc, než jsem se dostal z Prahy do Paříže“.⁵⁹ Psací stroj byl správně dodán - tak zněla tajná zpráva Feierabenda do Prahy o úspěšném úniku.⁶⁰

2.3. Život v exilu

V Paříži žil Feierabend velmi slušně, byť i skromně. Ač neměl žádné pravidelné povinnosti, byl celé dny plně zaměstnán. Když byla Paříž prohlášena za válečné pásmo, řekl si, že je moudré, aby ji opustil, neboť zde neměl žádné povinnosti. Hned nato se připravil k odjezdu. Spálil svůj archiv a vše, co nebylo důležité pro budoucnost, ale mohlo to ohrozit mnohé doma, kdyby to přišlo do rukou Němců.⁶¹ Odjezd byl stanoven na 22. května 1940. Nacisté se však dostali k několika záznamům z archivu českých představitelů pařížské emigrace, což dokazovalo spojení s ministerským předsedou Eliášem.⁶² Ten byl přímo odpovědný za Feierabendův útek. Říšský protektor von Neurath přímo po domluvě s Hitler oddálil zatčení ministerského předsedy. Gestapo rovněž vědělo o spolupráci s Ústředním vedením odboje domácího,⁶³ přičemž s výraznou nápomocí novinářů v čele s Vladimírem Krychtálkem. Představovali pronacistickou skupinu, která psala o podpoře českého obyvatelstva nacistického směru. Cílem novinářů bylo, aby jim Eliáš projevil loajalitu a také na něj začali tlačit ohledně náklonnosti k Říši.⁶⁴

Feierabend se vydal autem 250 kilometrů do města Nevers k příteli Františku Sigmundovi. Dům byl u silnice a poskytoval přímý pohled na nepřetržitý proud nešťastníků. Mentalitu francouzského lidu během prvních válečných dnů komentoval v pamětech: „Málokdy jsem viděl více lidské bídy pohromadě. Byla to hrozná podívaná, které jsem nemohl uniknout.“⁶⁵ Vzhledem k nejasné vojenské situaci se rozhodl opustit 28. května Nevers. Vydal se na jih Francie do Martillac k doktorovi Janu Opočenskému. Martillac byl místem ideálního klidu a míru, poněvadž ležel mimo všechny mimo

⁵⁹ FEIERABEND, *Politické vzpomínky I.*, s. 306.

⁶⁰ PASÁK, *Generál Alois Eliáš a odboj*, s. 18.

⁶¹ FEIERABEND, s. 345.

⁶² LÁNIK, Jaroslav, *Generál Alois Eliáš (1890–1942): voják - diplomat - politik*, Praha 2006, s. 15.

⁶³ ÚVOD byl ústředním orgánem protinacistického odboje. Tvořili ho tři organizace: Obrana národa (ON), Petiční výbor "Věrní zůstaneme" (PVVZ) a Politické Ústředí (PÚ). Hlavním úkolem ÚVODU byla koordinace odbojových činností na území Protektorátu. Konec orgánu se datuje k 31. lednu po zatčení posledního představitele.

⁶⁴ PASÁK, Tomáš, *Pod ochranou říše*, Praha 1998, s. 315.

⁶⁵ FEIERABEND, s. 348.

všechny hlavní dopravní spoje. O tři týdny později začal Feierabend plánovat rychlý odjezd z Francie, jelikož postup nepřátelských vojsk byl příliš rychlý. Zaopatřil si vízum na britském konzulátě v Bordeaux a vydal se parníkem Egret do Velké Británie. Útěk před Hitlerem pokračoval. Prchal v poslední chvíli, neboť Němci překročili Loiru a po cestě prodělali nálet německých letadel. Čtvrtý den plavby v sobotu 22. června parník přistál na jižních březích Anglie a první dny strávil v internačním táboře.

Situaci v táboře popsal ve svých pamětech. „*V oploceném prostoru bylo několik dřevěných baráků. Druhý den přišel neznámý pán, který se představil jako lékař. Hned prohlédl mne, a když se dozvěděl, že rozumím německy, francouzsky i anglicky, požádal mne o kontrolu jiných uprchlíků. Seznámil jsem se s lékařem tak, že jsem si troufl požádat ho o zatelefonování mému starému příteli dr. Viktorovi Jansovi, legačnímu radovi čs. velvyslanectví v Londýně. Lékař povolil, zejména když se ode mne dověděl celý můj uprchlický příběh. Tento internační tábor byl „koncentrák,“ který přinášel duševní klid a posiloval nervy. Jeho obyvatelé to většinou nutně potřebovali.*“⁶⁶

Ve čtvrtek 27. června 1940 obdržel zprávu od Jansy, že na zákrok prezidenta Beneše bude z tábora propuštěn a zároveň ho zve, aby s ním v Anglii bydlel. Druhý den ráno objevil v táboře doktor Jansa a odvezl si Feierabenda k sobě do města Beckenham. V pátek 28. června 1940 se ocitl na svobodě, více než pět měsíců po útěku z vlasti. První dny své svobody trávil ihned s bývalým československým prezidentem Benešem v Putney, obzvlášť pro poděkování za intervence. Společně rozpravovali o poměrech doma nebo osobních záležitostech. Beneš byl rozhodnut nabídnout Feierabendovi místo v exilové vládě, jež nejel do exilu s politickými aspiracemi. Ono dilema zmínil následovně: „*Najednou jsem viděl, že tato možnost není vyloučena. Ačkoli moje osobní stanovisko bylo jasné – nepřijímat žádnou funkci, která by mohla zhoršit situaci mé rodiny doma – Beneš mě postavil před těžký úkol.*“⁶⁷ V sobotu večer 20. července telefonoval Benešovi do Putney a přijal nabízené členství v exilové vládě Jana Šrámka. Přijal i přes to, že zrovna Šrámek byl pro Feierabenda největší překážkou, neboť jejich vztahy nebyly nikdy optimální. Vstup do vlády však znamenal, že cesta útěku z vlasti byla správná volba, ale na druhou stranu čelil smíšeným pocitům nevědomosti o jeho rodině.

⁶⁶ FEIERABEND, *Politické vzpomínky I.*, s. 365.

⁶⁷ FEIERABEND, s. 367–368.

3. Členem exilové vlády

3.1. Přednášková činnost

V Anglii bydlel Feierabend po celou dobu jeho pobytu v exilu v Beckenhamu u Jansů nedaleko Londýna. Po začátku německého bombardování se Beckenham stával méně ideální. Německá letedla často měla trasu přímo přes jeho střechy jejich domu do Londýna. Feierabend však napsal, že to pro ně nepředstavovalo žádné nebezpečí: „*Náš život byl velmi pravidelný. Denní nálety nám nevadily a nerušily nás v práci v úřadě, ani doma. Za pěkného počasí jsme dokonce přihlíželi vzdušným bojům mezi Brity a Němci.*“⁶⁸

V srpnu 1940 se však situace rapidně zhoršila. Denní nálety byly znásobeny a v Londýně bylo mnoho mrtvých a raněných. Ještě horší však byly noční nálety. To byl úvod k intenzivnímu nočnímu bombardování, které trvalo celou zimu a protáhlo se až do jara 1941. Poplach stíhal poplach a nálet na londýnskou oblast šel jeden za druhým: „*Smrt nad námi visela denně jako Damoklův meč a museli jsme počítat, že jednoho dne puma zasáhne i náš domek. Při nočním bombardování jsme pravidelně spali ve sklepě. Ač bydlení v Londýně ve velkém betonovém činžáku bylo bezpečnější, nehnuli jsme se z Beckenhamu. Nechtěli jsme, aby nám Hitler určoval, kde máme bydlet.*“⁶⁹ Na Angličanech nebyla znát žádná nervozita. Bombardování nezeslabovalo ničí odolnost. Právě naopak se zdálo, že každá shozená puma posiluje britské odhodlání vydržet až do konečného vítězství. Národ se semkl. Občasné záchvaty paniky a poraženectví, stávky, rabování, šmelení a další lidské slabosti bledly vedle líčení hrdinské obrany proti Hitlerovi. Podle některých názorů byla národní jednota pouze „dočasná, podmíněčná a velice křehká.“⁷⁰ V roce 1941 se život v Anglii nezměnil, až na to, že se Feierabend s Jansou dobrovolně přihlásili do požární služby a každé úterý hlídali přidělený úsek. Cítil, že jsem se aspoň nepatrnou měrou pomohl podílet na ohromném válečném úsilí Britů.⁷¹ Museli být venku i v době náletů a hlásit spadlé pumy a požáry.

Provizorní vláda v exilu byla uznána 21. července 1940. Na ustavující schůzi vlády prohlásil prezident Beneš, že každý je ve vládě za své osoby nikoli za politickou

⁶⁸ FEIERABEND, Ladislav Karel, *Politické vzpomínky II.*, Brno 1994, s. 15.

⁶⁹ FEIERABEND, *Politické vzpomínky II.*, s. 19.

⁷⁰ CALDER, Angus, *The Myth of the Blitz*, Londýn 1991, s. 90

⁷¹ FEIERABEND, *Politické vzpomínky II.*, s. 22.

stranu nebo jinou organizaci. Zároveň oznámil ustanovení Státní rady, jakýsi prozatímní parlament. První schůzi vlády v exilu zobrazil Feierabend jako nezapomenutelný okamžik: „*Měl jsem povznášející pocit, že jsem jedním z členů exilové vlády, která může přispět k osvobození svého těžce trpícího národa. Vzpomínal jsem na Háchu, Eliáše, Grégra i ostatní členy protektorátní vlády a zejména na ty, kdo umožnili můj útěk z vlasti.*“⁷²

Hlavní starostí bylo, aby status provizorní vlády byl přeměněn v definitivní, aby byl odčiněn Mnichov a vláda byla postavena na úroveň jiných spojeneckých vlád. V zemědělském oboru se Feierabend vyslovil pro soukromé vlastnictví zemědělské půdy a veřejné vlastnictví doporučil jen pro statky zemědělských škol, výzkumných ústavů, pokusných stanic a podobné. Byl pro pronikavou reformu spojenou s nuceným scelováním a pro veřejnoprávní regulaci rolnických převodů. Svým návrhem sledoval trojí cíl: provést zásadu, že půdu má vlastnit ten, kdo na ní hospodaří, stabilizovat cenu půdy a zabránit postupnému roztržení zemědělského majetku.⁷³

Styk s prezidentem Benešem byl z Feierabendovy strany častý. Býval v jeho kanceláři nebo v Putney každý týden, a to většinou na jeho pozvání. Beneš zcela výjimečně mluvil o soukromých věcech. Nikdy nekladal otázky na Feierabenda o jeho rodině. Lidská stránka ho nezajímala nejspíš proto, že Beneš neměl děti a že kromě politiky neměl žádné jiné zájmy. Poprvé od útěku se Feierabend výrazně zapojil o snahu spojení s rodinou. Doneslo se, že byl zkonfiskován zámek v Mirošov, ale zatím tam nechali rodinu bydlet. Feierabendova žena byla několikrát volána na gestapo, ale nikdy nebyla zatčena.

Poté byl Feierabend pozván do Oxfordu, aby přednášel o celní unii protektorátu s Německou říší. Přednáška byla pozorně vyslechnuta, debata o ní trvala pozdě do noci a točila se kolem různých československých problémů. Započala řada četných přednášek napříč Velkou Británií. V neděli 8. prosince přednášel v Bromley o rezistenci Čechů proti nacistické okupaci. Vzpomínal, jak ve druhé polovině prosince společně s Viktorem Jansou pracovně navštívil Jižní Wales: „*Projeli jsme velkou část Jižního Walesu, někde zničenou kouřícími haldami a řadami stejných, na sebe namačkaných hornických domků, zabírajících svahy celých údolí bez jediného stromečku, někde však*

⁷² FEIERABEND, *Politické vzpomínky II.*, s. 29.

⁷³ FEIERABEND, s. 75.

*ještě netknutou průmyslovou revolucí a ukazující staré kouzlo a krásu.*⁷⁴

Příchod roku 1941 znamenal zvýšenou aktivitu. Hned na Nový rok přednášel o Československu ve Stepney ve východním Londýně. Od 3. do 6. ledna se zúčastnil zasedání sociologické společnosti v Oxfordu a přednášel o historii poměrů Čechů a Němců v českých zemích. V dalších měsících přednášel několikrát o střední Evropě a o postavení Československa v ní. V těchto výkladech hájil politickou a hospodářskou spolupráci všech států, které ležely mezi Německem a Sovětským svazem. Feierabend zmínil i besedu v Liverpoolu, kterou 12. března pořádal studentský spolek: *„Schůze byla čteně navštívena. Sotva jsem začal přednášet, zazněl letecký poplach a v témže okamžiku spadla v blízkosti puma. Bylo odhlasováno, že se má pokračovat, a nikdo se ze sálu nehnul.*⁷⁵ Na pozvání BBC hovořil 21. března na téma Československo pod nacistickou nadvládou. Tento pořad byl nejvíce poslouchán a bylo pro Feierabenda ctí být do BBC pozván.

Co se týče mezinárodních situací hojný styk, měl s ozbrojenými složkami z hnutí Svobodných Francouzů, které v červnu 1940 založil v Londýně budoucí prezident Charles De Gaulle. Na počátku roku 1941 jsem byl Feierabend navštívit generála de Gaulla. Rozhovor se točil kolem vojenské situace. De Gaulle byl po celou dobu návštěvy studený, vážný a logický: *„O situaci ve Francii jsme mnoho nemluvili, poněvadž jsem pozoroval, že mu toto téma není příjemné. Ani jednou se neusmál ani nezažertoval. Můj dojem byl, že je velký vlastenec, ale není diplomat.*⁷⁶

3.2. Zprávy z domova

Prezident Beneš oznámil, že byl 27. září 1941 zatčen Hácha a někteří členové protektorátní vlády. Namísto Neuratha byl dosazen na místo říšského protektora Reinhard Heydrich. Když Hitler 22. června 1941 napadl Sovětský svaz a zatahl tak svého spojence Stalina do války na straně Spojenců, stal se život v Londýně příjemnější. Koncem září vypadalo situace na východní frontě špatně. Němci zvýšili intenzitu svých útoků a byli 50 kilometrů od Moskvy. Konec roku 1942 však přinesl definitivní obrat. Němci vynaložili vše na dobytí Stalingradu, ale marně. Po zatažení Sovětů do války

⁷⁴ FEIERABEND, *Politické vzpomínky II.* s. 118.

⁷⁵ FEIERABEND, s. 120.

⁷⁶ Tamtéž, s. 123.

začali Rusové vybízet český lid doma k aktivnímu a hromadnému odporu proti okupantům.

Povinností londýnské vlády měla být podpora partyzánského hnutí, které by sabotovalo dopravu, vyhazovalo mosty do povětří nebo střílelo nacistické představitele. Prezident Beneš i vláda byli proti tomu, poněvadž protektorát neměl podmínky pro aktivní partizánskou válku. Sabotážní činnost nemohla přinést žádné škody rozhodné pro výsledek války. Vláda byla přesvědčena, že by to byla voda na nacistický mlýn. Také domácí hnutí bylo proti aktivní sabotáži a dávalo přednost pasivnímu odporu ve formě různých akcí, například bojkotu českých novin, neužívání tramvají, zpomalování pracovního tempa a podobně. Jenže dne 27. května přišla do Londýna zpráva, že byl v Praze spáchán atentát na Heydricha. Němci se brzy vzpamatovali a začali řídit jako šílenci. K zastrašení celého národa bylo každý den zatčeno opravdová desítek nevinných českých lidí, především významných osobností. Jejich jména byla uvedena s poznámkou, že schvalovali atentát na Heydricha. Atentát byl dokladem, že teror byl nesprávnou politikou, na niž nacisté čekali, aby ji mohli co nejvíce využít proti českému národu. Feierabend později prohlásil dobu po atentátu náležela k nejhorším dnům života, neboť „... denně jsem čekal, že mezi popravenými bude moje žena i děti. Zprávy o zastřelení Eliáše či Grégra na mě působily drtivě. V bezesných nocích jsem často viděl krev popravených na svých rukou“.⁷⁷

Likvidace zastupujícího říšského protektora v Čechách a na Moravě Reinharda Heydricha byla současně triumfem a tragédií českého odboje. V průběhu stanného práva mezi 28. květnem a 3. červencem 1942 bylo popraveno 1357 osob a zatčeno 3188 osob, obce Lidice a Ležáky byly srovnány se zemí.⁷⁸ Po vyhlazení bylo v dalších schůzích vlády usneseno, aby o nacistických zločinech a řádění byly informovány spojenecké vlády. Tato propaganda nesla ovoce. Ve státech svobodné Evropy vznikly osady zvané Lidice. V Británii se začalo sbírat na oběti Lidic a jejich znovuvybudování. Po Eliášově popravě 20. června 1942 se Beneš vyjádřil proti Háchovi. „Zdalo se mi, že najednou pokládá Háchu za zločince.“⁷⁹ Poukazoval na to, že Hácha svými projevy po atentátu nezachránil nic, ani život Eliášův.

⁷⁷ FEIERABEND, *Politické vzpomínky II.*, s.141.

⁷⁸ LUŽA, Radomír, *Domácí odboj – Rada tří*. In: ČERMÍN, Jakub (ed.), *Národ se ubránil 1939–1945*, Praha 1995, s. 73.

⁷⁹ FEIERABEND, s. 248.

Za Feierabendovo působení v exilové vládě se dopustil jedné aféry. Její podstatou byla činnost předchozího ministra financí v Anglii Eduarda Outraty, který jako bývalý ředitel Zbrojovky Brno zajistil pro exil využití několika aktiv. Nepřímo s tím byl později obviněn i Feierabend. Nejspíš toto byla následná reakce na věci budoucí. Na začátku roku 1943 se Feierabend dozvěděl, že jeho žena, otec i bratr byli odvezeni do německých koncentračních táborů: „*O osudu svých dětí jsem se však nedozvěděl nic. Později jsem dostal spolehlivé zprávy, že moje žena je v koncentračním táboře v Ravensbrücku a otec s bratrem v Dachau. Tatínka vzali nacisté do koncentráku, když mu bylo 81 let!*“⁸⁰ V tomto období byl však již uvězněn Feierabendův bratr Karel, jenž byl nejstarší ze tří sourozenců.⁸¹ Karel působil na místě vedoucího jednoho z oddělení ministerstva dopravy a k jeho zatčení a následnému převezení do vyšetřovací vazby Stadelheim v Mnichově došlo v zimě roku 1941. Zde žil rok a půl ve velice špatných podmínkách, přičemž byl například ještě celý týden po propuštění z vězení převážen transportem přes Německo v okovech. Domů se dostal až v březnu 1942 a hned 1. července ho gestapo, tentokrát již společně s ostatními členy Feierabendovy rodiny, zatkl znovu.⁸² Důvod dřívějšího zatčení Feierabendova bratra Karla oproti zbytku rodiny vyplýval z údajného podezření pro napomáhání při přípravě Ladislavova útěku. Otec Feierabendovy ženy Hany Lev Hartmann následkem Ladislavova útěku byl společně s manželkou vystěhován z vily na Ořechovce. Mužští členové rodiny byli 1. července 1942 zatčeni a převezeni do věznice pražského gestapa, zřízené v roce 1940 v Malé pevnosti Terezín.⁸³ Pobyt Feierabendovy rodiny v terezínské Malé pevnosti ukončil v říjnu 1942 odjezd Ladislavova otce Karla, společně s nejstarším synem Karlem a jeho dvěma syny do koncentračního tábora Dachau a o tři týdny později odjezd Feierabendovy ženy Hany a její švagrové Marie do ženského tábora v Ravensbrücku.⁸⁴

I přes všechny starosti se uskutečnil starý Feierabendův plán jet do Ameriky. Už jako státní ministr chtěl jet do Spojených států, obohatit své zkušenosti a poznat tamní hospodářství. Jelikož síla Osy každým obdobím slábla, vojenská situace nebyla tak

⁸⁰ FEIERABEND, *Politické vzpomínky II.*, s. 142.

⁸¹ Národní archiv, fond JUDr. Ladislav Karel Feierabend, Rodinná korespondence, karton 7, č. j. 128/6, *Dopis od Ivo Feierabenda pro L. K. Feierabenda z 20. května 1945.*

⁸² Tamtéž, *Dopis od Lva Hartmanna pro L. K. Feierabenda z 20. května 1945.*

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Národní archiv, fond JUDr. Ladislav Karel Feierabend, Rodinná korespondence, karton 7, č. j. 128/7, *Zpráva pro L. K. Feierabenda od Huberta Ripky o Haně Feierabendové.*

nebezpečná. Vláda usnesla předložení návrhu cesty do Ameriky a snahu uskutečnit styk s politickými činiteli. Po několika odkladech Feierabend odjel z Londýna 16. března 1943 vlakem do Bristolu a pak letadlem do Irska. Přes Afriku a Jižní Ameriku se dostal o pět dní později do New Yorku.⁸⁵

Hovořil zde o potřebách rekonstrukce Československa s bývalým guvernérem New Yorku Herbertem Lehmanem. Mnoho příležitostí k poučení poskytla cesta na západ do Salt Lake City nebo San Franciska. Mezi posluchači byl i starý přítel Josef Maendl, od něhož koupil velkostatek v Mirošově. Důležitým zasedáním bylo jednání o poválečné úpravě hospodářství v Československu - hlavním úkolem po válce bude zajistit plnou zaměstnanost a postupně zvyšovat životní úroveň lidu. Poválečnou dobu rozdělil na dvě údobí. V prvním, které nazval dobou rekonstrukce a jehož délku odhadl na tři až pět let, mělo být nutno dát do pořádku komunikace, zajistit výživu lidu a jeho zaměstnání výjimečnými opatřeními. Teprve v druhém údobí bylo možno začít normální hospodářský život.

Po osmi týdnech za mořem se vracel zpět do Velké Británie. Během zpáteční cesty však nastala událost, která mohla být pro Feierabenda osudnou: „*Z Ameriky jsem chtěl letět přes Lisabon, ale popustil jsem své místo v letadle neznámému člověku, který z nutných osobních důvodů musel jet do Evropy, ale neměl předností pořadí přede mnou. Snad jsem tím zachránil svůj život: Němci sestřelili 1. června 1943 britské letadlo, které bych býval použil z Lisabonu do Londýna, protože měli falešnou zprávu, že v něm letí Winston Churchill. Vrátil jsem se později hydroplánem přes Kanadu, Newfoundland a Eire. Večer 11. června jsem byl zpět v Beckenhamu.*“⁸⁶

Dojmy z Ameriky byly jen kladné. Jasně viděl, že Spojené státy budou ještě větší silou Západu a Československo musí zůstat v trvalém a těsném styku, má-li si udržet svoji nezávislost. Feierabend referoval exilové vládě 22. června.

3.3. Výroba bankovek

Na začátku roku 1942 se konaly v Anglii porady zástupců exilových zemědělských stran a hnutí z Bulharska, Československa, Maďarska, Polska, Rumunska a Jugoslávie o dalším směřování zemědělské politiky a realizace nezbytných

⁸⁵ FEIERABEND, Ladislav Karel, *Politické vzpomínky III.*, Brno 1994, s. 13.

⁸⁶ Tamtéž, s. 21–23.

pozemkových reforem. Za Československo se jich zúčastnili Feierabend a Ján Lichner.⁸⁷ Zemědělský program měl po skončení války vedle primárního zabezpečení dostatku potravin pro výše uvedené státy rovněž předejít radikálnímu směřování venkova a nabídnout zemědělcům lepší vyhlídky do budoucna.

Po zatažení Sovětského svazu do války byla Feierabendova přednášková činnost příjemnější, poněvadž se konala za doprovodu německých náletů. K připravení rozpočtu na rok 1942 měl šibeniční lhůtu. Nová finanční smlouva vstoupila v platnost 22. ledna 1942. Hned po nastoupení v ministerstvu financí začal jednat s Brity a Američany o poskytnutí výhod zákona o půjčce a pronájmu pro veškerou výzbroj a výstroj letectva a pozemního vojska. Feierabend měl úspěch v obou případech a dostal pochvalu prezidenta i vlády.⁸⁸

Znamenalo to velké úspory v rozpočtech. Jako ministr financí okamžitě také myslel na měnovou reformu po návratu domů. Reforma předpokládala výměnu znehodnoceného oběživa. Proto se Feierabend rozhodl dát v exilu natisknout nové československé papírové peníze. Rozhodl se zřídit zvláštní oddělení ministerstva financí, do jehož čela postavil mladého právníka. Jana Viktora Mládka, což se později ukázalo jako vynikající řešení.⁸⁹ Otázkou bylo, kdo má být zpodobněn na penězích. Výběr přenechal vládě, jež rozhodla o postavách Tomáše Garrigue Masaryka (stokoruna, Přílohová část č. 2), Milana Rastislava Štefánika (padesátikoruna), krále Jiřího z Poděbrad (tisícikoruna), slovenského básníka Jána Kollára (pětiseticoruna) a českého novináře Karla Havlíčka Borovského (dvacetikoruna). Vláda rovněž schválila peníze různého formátu, aby jejich záměna byla ztížena. Na ochranu před paděláním kladl Feierabend zvýšený důraz. Musel počítat s tím, že státovky budou vytištěny dlouho předtím, než budou dány do oběhu.⁹⁰ Výrazným odkazem na bankovkách je samotný Feierabendův podpis a rovněž vodotisk, jakožto ochrana před paděláním, na kterém je podobizna syna Iva. Po vytištění bylo nutné postarat se o jejich bezpečné skladování. Byl vybrán starý, opuštěný pískovcový lom u městečka Bath s prostorami hluboko pod zemí. „*Dvakrát jsem kontroloval uložení peněz a vždy jsem si připadal*

⁸⁷ RYCHLÍK, Jan, *Pozemková reforma v českých zemích v letech 1945–1948*, In.: *Zemědělství na rozcestí 1945–1948*, Sborník textů z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 22.–23. 9. 1998, Uherské Hradiště, 1998, s. 7.

⁸⁸ FEIRABEND, *Politické vzpomínky II.*, s. 223.

⁸⁹ VENCOVSKÝ, František, U zrodu Mezinárodního měnového fondu. In: *Bankovníctví*, Praha 2000, 8, s. 13–14.

⁹⁰ FEIRABEND, *Politické vzpomínky III.*, s. 227.

*jako v pohádce, když jsem uprostřed zelené pastviny, na níž se klidně pásly krávy, sestupoval k ocelovým dveřím dolu, v němž čekaly papírové peníze na den osvobození, podobně jako pohádková princezna.*⁹¹ Takto zmínil úschovu bankovek.

Koncem roku se silně zkalil Feierabendův poměr k prezidentu Benešovi, jenž ve svých politických prognózách kalkuloval se systémem tripartity, kdy jedna ze stran by slučovala celou československou levici.⁹² Feierabend silně intervenoval ve věci uzavření československo-sovětské smlouvy o přátelství, spojení a vzájemné pomoci. Smlouva byla podepsána 13. prosince. Bylo překvapením, že Beneš v Moskvě jednal o memorandu hospodářských věcí, aniž by o tom Feierabenda dříve kontaktoval. Memorandum mluvilo o pronikavých změnách struktury výroby a zahraničního obchodu. Klíčová odvětví československého průmyslu, tedy energie, těžký a válečný průmysl a doprava měly být znárodněny. Memorandum slibovalo vypracovat plán, jehož úkolem byla výměna surovina a tovarů mezi oběma zeměmi. Měly být vytvořeny základní předpoklady pro stabilitu hospodářství a pro jeho přizpůsobení sovětským pětiletkám. Feierabend zkritizoval memorandum „... a vyslovil jsem nad ním takovou nelibost, zejména také proto, že nebylo předloženo hospodářským ministrům, že se prezident zdál tím nespokojen“.⁹³

V červnu 1944 odjel Feierabend do Spojených států amerických na mezinárodní měnovou konferenci. Vydal se lodí Queen Mary, která současně převážela mnoho set německých zajatců do zajateckých táborů ve Státech. Plavba trvala šest dní a ihned po příjezdu do New Yorku se vydal do Atlantic City, kde se konaly přípravy na konferenci v Bretton Woodu. Na závěrečné konferenci bylo Československo zastoupeno pětičlennou delegací.⁹⁴ Podařilo se zajistit Československu poměrně vysokou kvótu v Mezinárodním měnovém fondu díky pomoci lorda Johna Keynesa a ochotě Jihoafrické unie, která se vzdala části své kvóty v náš prospěch.⁹⁵ Konference se konala za účasti 300 delegátů ze 45 zemí. Neutrální státy a v té době ještě neporažené Německo a

⁹¹ FEIERABEND, *Politické vzpomínky III.*, s. 228.

⁹² FEIERABEND, Ladislav Karel, *Soumrak československé demokracie*. Londýn 1988, s. 16.

⁹³ FEIERABEND, *Politické vzpomínky III.*, s. 108.

⁹⁴ SEDLÁČEK, Petr, *Mezinárodní měnový fond ve 21. století.*, Praha 2008, s. 187.

.Prozatímní NS RČS 1945–1946. In: Psp.cz: Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna[online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/016schuz/s016002.htm>

⁹⁵ FEIERABEND, *Politické vzpomínky III.*, s. 152.

Japonsko přizvány nebyly.⁹⁶ Prostředí konference poskytovalo jedinečnou příležitost poznat četné významné osobnosti finančního a politického života Spojených států a jiných zemí. Z Bretton Woodu se vydal Feierabend do Kanady jednat o poválečný rekonstrukční úvěr. Jednání dopadla úspěšně, neboť od ministrů financí i zásobování dostal příslib o poskytnutí úvěru Československu v částce 15 milionů dolarů na nákup zboží v Kanadě.

S blížícím se koncem války byl Feierabend přesvědčen, že politika Sovětů míří k záměrnému ovládnutí střední Evropy do budoucna. Činnost exilu více a více formulovaly stranické zájmy a snahy komunistů mít co největší vliv v poválečné republice. Už i někdejší zástupci nekomunistického odboje věřili, že Evropu může zachránit jen SSSR.⁹⁷ Poslední kapkou byla pro Feierabenda dohoda politických stran, že nebude přítomen v Moskvě na jednání o budoucnosti Československa, jakožto zástupce zemědělců. Cílem jednání bylo přijmout závazný program hlubokých strukturálních a společenských změn.⁹⁸ Feierabendovi se však zdálo, „... že události už překročily mez, kterou mohu tolerovat a za niž jako člen vlády mohu nést zodpovědnost. Začal jsem být přesvědčen, že nás zahraniční politika vede do záhuby. Čím dál více jsem se utvrzoval v názoru, že jsem měl pravdu, když jsem upozorňoval Beneše na nebezpečí ze strany Sovětského svazu. Také se mi nelíbil přílišný vliv našich komunistů ve vnitropolitické věci“.⁹⁹ Feierabend se ohlásil u prezidenta Beneše 29. listopadu 1944, vyložil mu veškeré obavy a podal demisi (Přílohová část č. 3). Situace dopadla tak, jak od počátku předpokládal. Postup socialistického bloku a zákaz agrární strany byly nejvýznamnější důvody rezignace. Po doručení dopisů o odstoupení z vlády přestal být členem od 1. března 1945. Stal se jediným exilovým ministrem, který jasným činem protestoval proti snaze komunistů.

Posledním výrazným činem byl úvěr po cestě do Francie, kterým kryl potřebu na diplomatické zastoupení. Dne 24. dubna byl Feierabend zproštěn z úřadu správce ministra financí a stal se tak konečně soukromou osobou. Po schválení vládního programu v Moskvě bylo v Londýně změněné prostředí. Mnoho lidí, se kterými se znal pro práci doma i v exilu a nemohli mít žádnou pochybnost o národní spolehlivosti, se

⁹⁶ VENCOVSKÝ, František, *U zrodu Mezinárodního měnového fondu*, Praha 2000, roč. 8, č. 8., s. 13–14.

⁹⁷ PASÁK, *Generál Alois Eliáš a odboj*, s. 23.

⁹⁸ DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická bibliografie českého demokrata: Část druhá. Prezident republiky a vůdce národního odboje*. Praha 2008, s. 499.

⁹⁹ FEIERABEND, *Politické vzpomínky III.*, s. 187.

mu začalo vyhýbat. V programu první domácí vlády, schváleného v Moskvě byl Feierabend prohlášen za národně i politicky nespolehlivého a musel svou vinu před soudem teprve prokázat. Ustanovení platilo pro členy protektorátní vlády.

Po podepsání bezpodmínečné kapitulace a konce války v Evropě byl dohodnut program o společném postupu stran Národního bloku pracujícího lidu měst a venkova. Základem dohody byl program vyhlášený 5. dubna 1945 v Košicích. Ten potvrdil zákaz dalších politických stran a omezoval demokratický systém první republiky. Byl nesporným vítězstvím KSČ nad linií nastavenou londýnskou exilovou vládou.¹⁰⁰ Dále stanovil, že všichni členové protektorátních vlád měli stanout před speciálně ustanoveným Národním soudem, který je měl soudit za jejich vlastizrádnou činnost v době Protektorátu. To se vztahovalo i na Feierabenda.

Zároveň ho vyčerpávala neustálá starost o zbytek rodiny: „*Snažil jsem se zjistit, co je s mými drahými v koncentračních táborech v Německu. Měl jsem radost, když jsem obdržel dopis od syna Ivy a dcery Hanky.*“¹⁰¹ Žena se vrátila zdravá a radostná do Prahy. První povinností byl návrat domů a bojovat za demokracii. Pár dní před návratem z Londýna zemřel Feierabendův otec ve vinohradské nemocnici.¹⁰² Hana Feierabendová se společně se švagrovou Marií vrátila z Ravensbrücku pěšky po osmnáctidenní pouti dne 23. května 1945. Mužští členové rodiny se z koncentračního tábora Dachau vrátili 21. května 1945.¹⁰³ Ráno 17. června 1945 se Feierabend rozloučil s Beckenhamem, kde prožil skoro pět let života. Po návratu zůstal politicky činný a jako jeden z mála přesvědčený, že se komunisté připravují na sovětizaci země. Utvrdila ho v tom i retribuční, nebol-li potrestání kolaborantů a zaměřovala se i na politiky z nepovolených stran.¹⁰⁴ Příkladem může být proces s Rudolfem Beranem, jenž byl sice za války vězněn nacisty, přesto byl odsouzen za kolaboraci. Agráři byli ve vznikající třetí republice zakázáni a obhajovat se nemohli.¹⁰⁵

¹⁰⁰ RYCHLÍK, *Pozemková reforma v českých zemích v letech 1945–1948*, In.: *Zemědělství na rozcestí 1945–1948*, Sborník textů z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 22.–23. 9. 1998, s. 8.

¹⁰¹ FEIERABEND, *Politické vzpomínky III.*, s. 240.

¹⁰² Národní archiv, fond JUDr. Ladislav Karel Feierabend, Rodinná korespondence, karton 7, č. j. 128/6, *Dopis od Hany Feierabendové pro L. K. Feierabenda z června 1945.*

¹⁰³ Tamtéž, *Dopis od Lva Hartmanna pro L. K. Feierabenda z 20. května 1945.*

¹⁰⁴ MACHALA, Jan, *Retribuce a parlamentní volby 1946*. In: *Paměť a dějiny*, 02/2013, s. 41.

¹⁰⁵ ANEV, Petr, *Agráři ve třetí republice. Mocný pilíř předválečného Československa po květnu 1945*. In: *Paměť a dějiny, Agráři ve třetí republice*, 01/2012, s. 12.

4. Pod vládou národní fronty

4.1. Volby

Košický program nedovolil obnovení agrární strany, ani jiných, poněvadž se prý těžce provinily na zájmech národa a státu. V Národní frontě byli komunisté vedoucí politickou silou, zmocnili se mnohých vedoucích pozic ve všech oborech. Feierabend si byl vědom situace: „*Moje postavení bylo ubohé politicky, hospodářsky i společensky. Politicky jsem byl podezřelá osoba, neboť jsem patřil před Národní soud.*“¹⁰⁶

Národní fronta vrátila v září 1945 Feierabendovi velkostatek Mirošov. Celou válku na zámku hospodařila německá vojenská správa. Byl určen jako letní sídlo pro generála Walthera von Brauchitsche, vrchního velitele německé armády. Jenže Mirošov byl po válce spíše břemenem než aktivem. Němci uloupili, co se dalo a v stájích zbylo pár kusů dobytka. Přesto se Feierabend do Mirošova odstěhoval. V lednu 1948 provedl parcelaci pozemků dvora (Přílohová část č. 4), avšak po únorovém převratu byl v dubnu statek předán do národní správy¹⁰⁷ a o další dva roky později plně zabaven (Přílohová část č. 5). Feierabend se více než kdy jindy rozhodl zapojit do agrární politiky. Skupina bývalých agrárníků řešila dilema, ke které politické straně se přidat. Převážil příklon k národním socialistům. Z Feierabenda se stal soukromý občan, který nebyl pověřen žádnou oficiální funkcí.¹⁰⁸ Situace byla jasná a srozumitelná. Nebyl politicky vítaný z mnoha důvodů. Byl jedním z kapitánů hospodářského života první republiky, které socialistický blok charakterizoval jako vykořisťovatele.

Několik málo týdnů před volbami objížděl Feierabend různé schůze a manifestace. Setkal se s četným úspěchem například v Hradci Králové, rodišti Kostelci nad Orlicí nebo Přešticích. Jednání o nové kandidatuře do voleb vyvolalo bouřlivou politickou odezvu. Feierabend se nakonec volební kandidatury vzdal.¹⁰⁹ Výsledky voleb do Ústavodárného národního shromáždění byl pro agrárníky zdrcující. Po volbách se politická pozice Feierabenda na dlouho vytratila. V polovině července

¹⁰⁶ FEIERABEND, *Politické vzpomínky III.*, s. 282.

¹⁰⁷ SOA Rokycany, Fond MěNV, Feierabend Ladislav JUDr. a spol. zajištění majetku, karton č. 14, č. j. 1329.

¹⁰⁸ FILÍPEK, Jan, *Ve stínu šibenice*, Praha, 1991, s. 155.

¹⁰⁹ KOCIAN, Jiří, *Národní socialisté a únor 1948*. In: DEJMEK, Jindřich (ed.), *Únor 1948, šedesát let poté.*, Příbram 2008, 68, s. 128–129.

1947 byla svolána mimořádná schůze vlády, která projednávala způsob, jak zdůvodnit neúčast na konferenci v Paříži¹¹⁰ a odmítnutí Marsahllova plánu. Znamenalo by to porušení přátelství vůči SSSR a těmto státům.¹¹¹ Události potvrzovaly, že komunisté začínali připravovat diktaturu. Po únorovém převzetí moci komunisty v roce 1948 proto reagoval rychle a bez dlouhého rozmýšlení.¹¹²

4.2. Druhý útěk

Pro Feierabenda nebylo jiného vyvrcholení, než se pokusit o další útěk ze země. O emigraci ho vzkazem z vězení požádal i Rudolf Beran. Po převratu se ve čtvrtek 26. února 1948 v ulici Na Ořechovce objevila komunistická policie. Další momenty popsala dcera Hana: „*Tajná policie přišla otce zatknout. My jsme s bratrem měli smluveno, že jakmile bude u dveří ... podezřelý, bratr si dá do pusy lulku jako signál aby otec zmizel. A to se taky stalo.*“¹¹³ Feierabendovi se podařilo opustit vilu druhou stranou přes zahradu. V pamětech vystihl pokračující úprk: „*Nebyl čas na nějaké otázky. Začal jsem utkat jako šílený. Zdálo se mi, že za sebou slyším kroky pronásledovatelů, ale byl to pouze odraz mých kroků, neboť za mnou nikdo nešel. Radost, že jsem utekl policii, na chvílku přehlušila všechno ostatní a dodávala klid a rozvahu.*“¹¹⁴ Od útěku před policií do 6. dubna 1948 přebýval Feierabend se svojí rodinou na mnoha místech u svých přátel. Hlavním organizátorem útěku byl muž, označován v pamětech Ladislava Feierabenda pouze jako Tonda, a to z důvodu utajení. Pět minut před půl desátou opouštěl svůj úkryt po dvaadvaceti denním schovávání před komunistickou policií. Tak nastupoval na útěk do druhého exilu a „*byl pátek 9. dubna 1948, zase jeden šťastný pátek mého života*“.¹¹⁵ Poté se vydali za pomoci manželů Novákových z Děčína. Náročnou cestu popsal Josef Novák v článku od Martina Tichého.¹¹⁶ Cestou se schovali do nákladní lodi a v tomto úkrytu propluli celou sovětskou zónu až do Hamburku,¹¹⁷

¹¹⁰ DEJMEK, Jindřich, *Postoj Československa k nabídce Marshallova plánu*. In: *Marshallův plán: šedesát let poté*, Praha 2007, 61, s. 23.

¹¹¹ FEIERABEND, Ladislav Karel, *Soumrak československé demokracie*, Londýn 1988, s. 398.

¹¹² KOSATÍK, Pavel, *Čeští demokraté: 50 nejvýznamnějších osobností veřejného života*, s. 257.

¹¹³ KOCOUREK, Milan, *Na návštěvě u Hany Ludíkarové, dcery Ladislava Feierabenda*. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://krajane.net/articleDetail.view?id=2099>

¹¹⁴ FEIERABEND, *Politické vzpomínky III.*, s. 389.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 398.

¹¹⁶ TICHÝ, Martin, *Po cestě ku svobodě. Několik momentů ze života Josefa Nováka aneb o možných cestách protikomunistického odboje*. In: *Paměť a dějiny, Třetí odboj*, Praha 03/2011, s. 97–108.

¹¹⁷ FEIERABEND, Ladislav Karel, *Pod vládou národní fronty*, Washington 1968, s. 180.

kde netrpělivě čekali na udělení britských víz. Mezitím manželé Feierabendovi oslavili v pátek 23. dubna 1948 diamantovou svatbu, pětadvacet let společného soužití. Z Hamburku odjeli lodí do Hullu 14. května, tedy znovu v pátek. O dva dny později dopluli do Anglie. V Británii založil agrární skupinu, ale nepokládal stranickopolitický základ odboje za správný. V Anglii byl však stále politicky hodně činný. Měl hodně přednášek v různých místech Velké Británie, v nichž seznamoval veřejnost s poměry v Československu a snažil se získat její sympatie pro odboj.¹¹⁸

Po dvou letech v Anglii se rodina se rozdělila. Syn Ivo byl v Kalifornii a dcera Hana se vdala za Marcela Ludikara, důstojníka britského Královského letectva. Ladislav Karel Feierabend a jeho žena Jana se rozhodli opustit Británii a vydat se do Spojených států amerických. Popsal, že *„dne 30. června 1950 jsem odjížděl s ženou na lodi z Liverpoolu do New Yorku. Dne 9. července jsme přistáli v New Yorku a začínali vést nový život v Novém světě. Za posledních deset let jsme s ženou prožili mnoho tragického. Přibyli jsme do Ameriky jako žebráci, mně už bylo 59 let, a museli jsme začínat znovu. Zbyla nám však naše užší rodina a to byla velká vzpruha. Pustili jsme se s radostí a pevným odhodláním do práce. Žena začala jako prodavačka a obstarávala přitom všechny práce v domácnosti. Nikdy v životě jsme nezháleli, i když jsme žili v bohatství, a chudoba nás v ničem nezměnila. Právě štěstí jsme hledali a našli ve svobodném životě při činnorodé práci“*.¹¹⁹

Tím skončilo symbolické desetiletí lemující dva útěky z rodné země před totalitními vládci. Feierabend se do Československa již nikdy nevrátil. Rovněž ve Spojených státech se zapojil do agrární strany. Získal místo v Mid-European Studies Center a zabýval se studiem hospodářského a sociálního výzkumu komunistického Československa.¹²⁰ Od roku 1965 působil jako ekonomický a hospodářský odborník v Hlasu Ameriky, kde zpracovával vysílání pro Československo. Toto činnost vykonával až do své smrti.

Ladislav Karel Feierabend zemřel náhle 15. srpna 1969 na dovolené v rakouském Villachu, kde se každoročně setkával se svými příbuznými. Roku 1995 byl vyznamenán prezidentem Václavem Havlem řádem T. G. Masaryka I. Třídy. Byl ženatý

¹¹⁸ FEIERABEND, *Politické vzpomínky III.*, s. 410.

¹¹⁹ FEIERABEND, s. 414.

¹²⁰ KOČIAN, Jiří, „Přebytečný“ agrárník. *Ladislav Feierabend v londýnském exilu 1948–1950*, In: BUREŠOVÁ, Jana, PELIKÁNOVÁ, Jana (ed.), *Studie z dějin emigrace*, 6, Olomouc 2010, s. 87.

a zanechal po sobě dvě děti – syna Iva a dceru Hanu (Přílohová část č. 6). Bývalý prezident Václav Havel mu udělil čestnou medaili za hrdinství. Feierabendův odkaz připomněla i Česká národní banka tím, že v loňském roce odhalila jeho bustu na chodbě kongresového svého sídla v Praze. Feierabend byl ve 30. letech prezidentem Pražské plodinové burzy, která v dnešním kongresovém centru ČNB sídlila. Také výrazně ovlivnil dnešní podobu budovy. Podílel se na vnitřní přestavbě a rozhodl o proražení pasáže spojující Senovážné náměstí s ulicí Na Příkopě. Dcera Hana Ludikarová při odhalení busty uvedla, že *„otec byl nenáviděn nejdříve nacisty, potom komunisty a jeho jméno bylo skoro vymazáno z dějin československého družstevnictví. Pro moji rodinu ale dnešní událost znamená, že otcova práce pro Československo nebyla napomenuta“*.¹²¹

¹²¹ MILLER, Marek, *Ladislav Karel Feierabend a jeho práce pro Československo, na kterou se nezapomnělo*, In: Hospodářské noviny, Praha 2017, 9, s. 26.

Závěr

Ladislav Karel Feierabend byl ve 30. letech dvacátého století spíše řadovým agráříkem a nestál tolik o politickou kariéru. Po mnichovské dohodě z roku 1938 však roli v rozhodování hrála spíše osobností rovina. Povahově se řadil mezi členy, kteří chtějí pro osud své vlasti udělat maximum. I tímto se dá vysvětlit Feierabendova účast v odbojové organizaci.

Po jejím vyjádření se nabízí otázka, jak by se zachoval každý z nás? Feierabend si musel být dobře vědom, že útek ze země je jediným východiskem. Obtížnost únikové cesty, jakou podstoupil, si těžko dokážeme představit. To vše znásobené strachem o osud své rodiny. Svým odchodem před nacisty dal všanc život svých nejbližších. Při konečném zúčtování je téměř zázrak, že se celé rodině podařilo válku přežít. Jsou známy případy, kdy podobné odplaty měly mnohem horší následky.

Jako ministr financí v exilové vládě byl pověřen výrobou nových bankovek. Rodinným odkazem je Feierabendův podpis na bankovkách a rovněž vodotisk, na kterém je vyobrazen syn Ivo. V roce 1944 vedl Feierabend československou delegaci na mezinárodní měnové konferenci v Bretton Woodu. V Londýně nezapomněl ani jako agrářík a během války navštěvoval nebo sám konal několik přednášek na hospodářská a zemědělská témata.

Feierabend ve svých memoárech podal rozbor Benešovy osobnosti z postupně se měnící orientace jeho politiky od uznání československé provizorní a později reprezentativní vlády až k první cestě do Moskvy a zdůvodnil svůj rozchod s Benešem, který opustil princip kontinuity první republiky. Stále se zhoršující poměry uvnitř exilové vlády i nátlak komunistů, aby se londýnská vláda nevracela do vlast ani v demisi, vedly postupně Feierabenda k jedinému řešení.

Přesto je obdivuhodné, že i v poválečném období bojoval na straně národních socialistů proti komunistické diktatuře. Chtěl nadále být agráříkem, co nejvíce prospěšným pro zemědělce. Nástup lidové demokracie měl však za důsledek jeho politický i osobní

úpadek. Po únorovém převratu tak těžil ze svých zkušeností a tentokrát s rodinou podstoupil druhý únik. Častá ukývání, přemist'ování, prchání musela být podložena notnou dávkou fyzické i psychické odolnosti. Výsledkem byla svoboda v pravém slova smyslu. O tom svědčí i fakt, že Feierabend zůstal i ve Spojených státech politicky činným.

Česká i československá historie je velmi bohatá a zná spoustu hrdinů. Ale není tolik lidí, kteří pro dobro věci nasazovali svůj vlastní život. Obstal v obtížných životních zkouškách, jimž byl vystaven, vždy oddaný svému nejlepšímu svědomí a přesvědčení. Není s podivem, že když se v poválečném uspořádání země stal politicky nepohodlným. Ne nadarmo bylo jeho jméno a politická činnost přes čtyřicet let komunistickým režimem vymazáno z učebnic i veřejného povědomí.

Feierabendův život ve 40. letech dvacátého století byl pro tuto etapu československých dějin typický, avšak zároveň výjimečný. Byl jedním z mála politiků, kteří se postavili oběma překážkám své doby, nacismu i komunismu. Nejčastějšími tématy čtyřicátých let se v českých zemích staly okupace, exil a totalita. Feierabend se velmi zblízka setkal se všemi a ve zkouškách jimi způsobených obstál jako přesvědčivý demokrat a vlastenec. Vykresluje to i fakt, že v roce 1995 byl vyznamenán in memoriam řádem I. třídy.

Seznam použitých zkratk

BBC – British Broadcasting Corporation

ČNB – Česká národní banka

HSLŠ – Hlinkova slovenská ľudová strana

KSČ – Komunistická strana Československa

NS – Národní souručenství

ON – Obrana národa

PVVZ – Petiční výbor „Věrní zůstaneme“

PÚ – Politické ústředí

ÚVOD – Ústřední vedení odboje domácího

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

Bibliografie

Národní archiv České Republiky

fond JUDr. Ladislav Karel Feierabend, karton 7

Státní okresní archiv Rokycany

MěNV Mirošov, karton 14, sign. 191.1

MěNV Mirošov, karton 17, sign. 612.2.

BROD, Toman, *Československo a Sovětský svaz 1939–1945. Moskva – objetí a pouto*, Praha 1992.

CALDER, Angus, *The Myth of the Blitz*, Londýn 1991.

DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická bibliografie českého demokrata: Část druhá. Prezident republiky a vůdce národního odboje*, Praha 2008.

FEIERABEND, Ladislav Karel, *Politické vzpomínky I.*, Brno 1994.

FEIERABEND, Ladislav Karel, *Politické vzpomínky II.*, Brno 1994.

FEIERABEND, Ladislav Karel, *Politické vzpomínky III.*, Brno 1996.

FEIERABEND, Ladislav Karel, *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*, Volary 2007.

FEIERABEND, Ladislav Karel, *Soumrak československé demokracie*, Londýn 1988.

FEIERABEND, Ladislav Karel, *Pod vládou národní fronty*, Washington 1968.

FILÍPEK, Jan, *Ve stínu šibenice*, Praha, 1991.

GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan, *Druhá republika 1938–1939*, Praha 2004.

JEŽEK, Vlastimil, *Kde domov můj*, Praha 1992.

KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky 1918–1938, Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky*, Praha 2000.

KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky 1918–1938, Díl druhý: Československo a české země v krizi a v ohrožení*, Praha 2002.

KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky 1918–1938, Díl třetí: O přežití a o život*, Praha 2003.

- KOSATÍK, Pavel, *Čeští demokraté: 50 nejvýznamnějších osobností veřejného života*, Praha 2010.
- KUKLÍK, Jan, NĚMEČEK Jan, ŠEBEK, Jaroslav, *Dlouhé stíny Mnichova*, Praha 2011.
- LÁNIK, Jaroslav, *Generál Alois Eliáš (1890–1942): voják - diplomat - politik*, Praha 2006.
- MASTNÝ, Vojtěch, *Protektorát a osud českého odboje*, Praha 2003.
- PASÁK, Tomáš, *Generál Alois Eliáš a odboj*. Praha 1991.
- PASÁK, Tomáš, *Pod ochranou říše*, Praha 1998.
- PAUL, Gerhard, MALLMAN, Klaus-Michael, *Gestapo za druhé světové války*, Praha 2010.
- SEDLÁČEK, Petr, *Mezinárodní měnový fond ve 21. století.*, Praha 2008.
- VENCOVSKÝ, František, *U zrodu Mezinárodního měnového fondu*, Praha 2000.
- WASSON, Ellis, *Dějiny moderní Británie: Od roku 1714 po dnešek*, Praha 2010.
- ANEV, Petr, *Agrárníci ve třetí republice. Mocný pilíř předválečného Československa po květnu 1945*. In: Paměť a dějiny, Agrárníci ve třetí republice, 01/2012, s. 11–23.
- DEJMEK, Jindřich, *Postoj Československa k nabídce Marshallova plánu*. In: *Marshallův plán: šedesát let poté*, Praha 2007, s. 11–29.
- KOČIAN, Jiří, *Národní socialisté a únor 1948*. In: DEJMEK, Jindřich (ed.), *Únor 1948, šedesát let poté.*, Příbram 2008, s. 121–138.
- KOČIAN, Jiří, „Přebytečný“ agrárník. *Ladislav Feierabend v londýnském exilu 1948–1950*, In: BUREŠOVÁ, Jana, PELIKÁNOVÁ, Jana (ed.), *Studie z dějin emigrace*, 6, Olomouc 2010, s. 86–90.
- MILLER, Marek, *Ladislav Karel Feierabend a jeho práce pro Československo, na kterou se nezapomnělo*, In: *Hospodářské noviny*, Praha 2017, s. 26.
- OLIVOVÁ, Věra, *Svoboda mezi válkami*. In: GRAUS, František, *Naše živá i mrtvá minulost*, Praha 1968, s. 185–209.
- PASÁK, Tomáš, *Počátky národního odboje*. In: ČERMÍN, Jakub (ed.), *Národ se ubránil 1939–1945*, Praha 1995, s. 16–28.
- RYCHLÍK, Jan, *Pozemková reforma v českých zemích v letech 1945–1948*. In: *Zemědělství na rozcestí 1945–1948*, Uherské Hradiště 1998, s. 5–22.

MACHALA, Jan, *Retribuce a parlamentní volby 1946*. In: Paměť a dějiny, 02/2013, s. 39–51.

TICHÝ, Martin, *Po cestě ku svobodě. Několik momentů ze života Josefa Nováka aneb o možných cestách protikomunistického odboje*. In: Paměť a dějiny, Třetí odboj, 03/2011, s. 97–108.

Prozatímní NS RČS 1945–1946. In: Psp.cz: Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna[online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/016schuz/s016002.htm>

KOCOUREK, Milan, *Na návštěvě u Hany Ludikarové, dcery Ladislava Feierabenda*.

[cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://krajane.net/articleDetail.view?id=2099>

Resumé

The bachelor thesis entitled *The Human Destiny in History - Ladislav Karel Feierabend* deals with the life of the mentioned politician between years 1938-1948. At the beginning of the Second World War he became Minister of Agriculture in several governments. Much of the work is devoted to Feierabend's participation in the revolt organization, the disclosure and the compulsory escape from the homeland. In London, Feierabend became a member of the exile government of Edvard Beneš. After the war, he returned to Czechoslovakia, but after the February revolution in 1948 he was forced to abscond a second time. Feierabend settled in the United States of America for the rest of his life.

Přílohová část

č. 1

Zdroj: KOSATÍK, Pavel, *Čeští demokraté: 50 nejvýznamnějších osobností veřejného života*, s. 252.

č. 2

Zdroj: FEIERABEND, Ladislav Karel, *Politické vzpomínky III.*, s. 464.

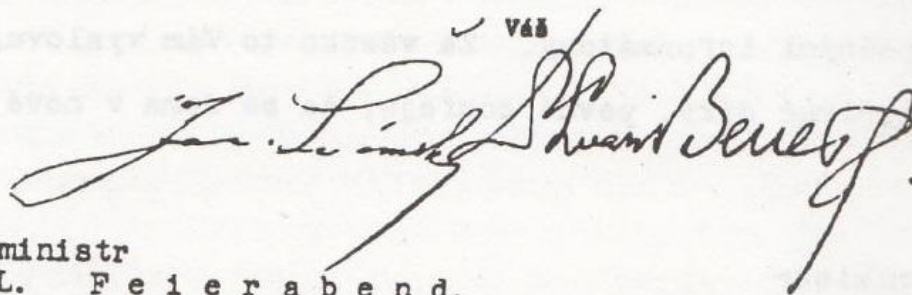
PRESIDENT
ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

L o n d ý n,
28. února 1945.

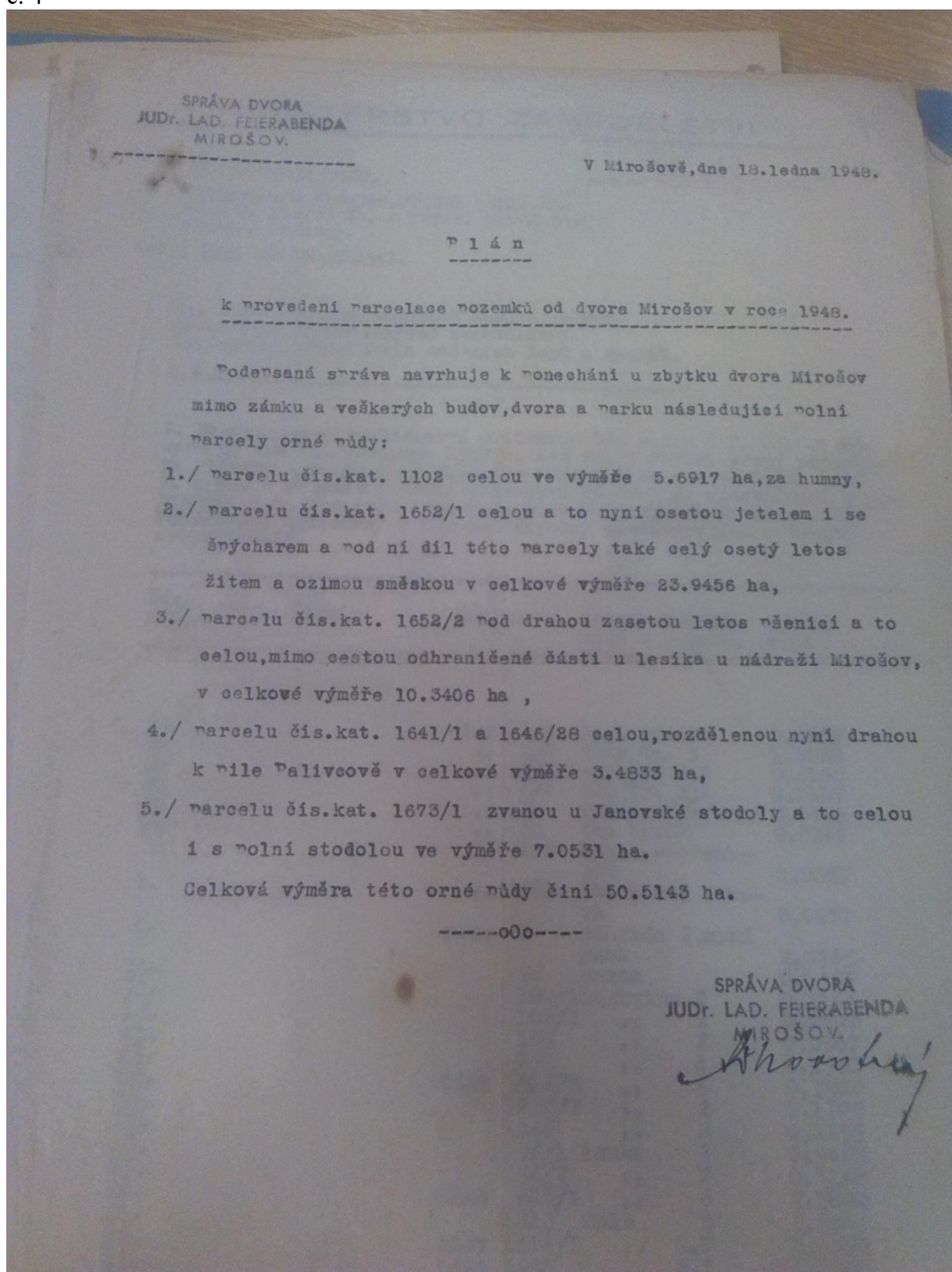
Milý kolego Feierabende,

obdržel jsem Váš dopis ze dne 16. února 1945, kterým mně podáváte demisi z úřadu ministra financí československé vlády. Byl bych dal přednost tomu, kdybyste byl mohl s demisí posečkat až do plného skončení funkce zahraniční vlády. tím spíše, že toto datum je nedaleké. Ale nemohu důvodů Vaší demise - vida Vaše odhodlání a přání - nerespektovati.

Prosím Vás však, abyste až do doby podání demise této vlády, k níž dojde v blízkých dnech před příchodem na naše území, spravoval úřad ministra financí dále a vyřizoval běžné věci, dokud Vás úřadu nezprostím.

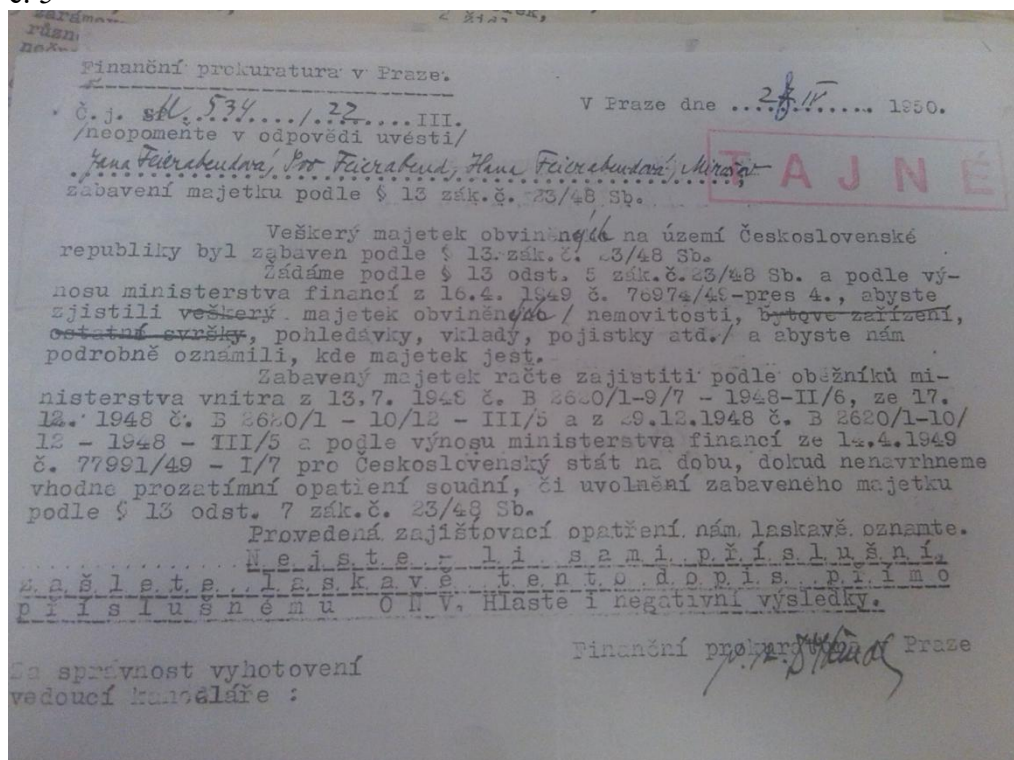
Váš

Pan ministr
Dr. L. F e i e r a b e n d,
L o n d ý n.

Zdroj: Státní oblastní archiv Rokycany, MěNV Mirošov, karton 17, č. j. 612.2.

č. 5

Zdroj: Státní oblastní archiv Rokycany, MěNV Mirošov, karton 17, č. j. 612.2.
č. 6

Zdroj:

http://www.rozhlas.cz/radio_cesko/pribehy/_galerie/683289?type=image&pozice=2
datum návštěvy [2018-07-10].

